

Univerzita Palackého v Olomouci
Fakulta tělesné kultury

SROVNÁNÍ VÝCHOVY V PŘÍRODĚ V ČESKÉ REPUBLICE
A FRILUFTSLIVU V NORSKU
Bakalářská práce

Autor: Jakub Tomanec, rekreologie
Vedoucí práce: Mgr. Radek Hanuš Ph.D.
Olomouc 2010

Jméno a příjmení autora: Jakub Tomanec

Název diplomové práce: Srovnání výchovy v přírodě v České republice a friluftslivu v Norsku

Pracoviště: Katedra rekreologie

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Radek Hanuš Ph.D.

Rok obhajoby diplomové práce: 2010

Resumé:

Bakalářská práce pojednává o výchově v přírodě v České republice a friluftslivu v Norsku. Samotnému srovnání obou fenoménů předchází seznámení se oběma termíny, historickými souvislostmi, myšlenkovým pozadím a organizacemi působícími na poli obou koncepcí. Hlavním tématem práce je norský friluftsliv. Jeho srovnání s výchovou v přírodě v České republice pomáhá k uvědomění si souvislostí a určitých znaků, které bez srovnání nejsou tak patrné.

Klíčová slova: friluftsliv, výchova v přírodě, pobyt v přírodě

Souhlasím s půjčováním diplomové práce v rámci knihovních služeb.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně pod vedením Mgr. Radka Hanuše Ph.D. a uvedl všechny použité literární a odborné zdroje.

V Olomouci dne 29. července 2010

Rád bych touto cestou poděkoval všem těm krásným lidem, kteří mi pomohli na cestě touto životní zkouškou, mojí rodině, zejména pak sestře Zuzance za její neúnavný úsměv. Dále bych poděkoval svým přátelům a kamarádům, kteří mě v těžkých chvílích psaní táhli do přírody za inspirací. Nesmím zapomenout poděkovat Geiru Grimelandovi za jeho bezděčné provázení norským friluftslivem v celé jeho kráse.

OBSAH

OBSAH	5
ÚVOD	7
1 CÍLE PRÁCE	8
2 NORSKÝ FRILUFTSLIV	9
2.1 Dvě pojetí friluftslivu	9
2.2 Používání pojmu friluftsliv	10
2.3 Právo obecného přístupu do volné přírody	10
3 HISTORIE FRILUFTSLIVU	12
3.1 Oscícenství a průmyslová revoluce	12
3.2 Evropský romantismus	13
3.3 Romantismus v Norsku, hledání národní identity	13
3.4 Henrik Ibsen a friluftsliv	14
3.5 První polovina dvacátého století	15
3.6 Od druhé světové války dodnes	15
3.7 Přehled historie friluftslivu	16
4 FILOSOFIE NORSKÉHO FRILUFTSLIVU	18
4.1 Fridtjof Nansen	18
4.1.1 Nansenovo přispění k filosofii friluftslivu.....	19
4.2 Arne Naess	21
4.2.1 Arne Naess a spojení hluboké ekologie s friluftslivem.....	22
4.3 Nils Faarlund	23
4.3.1 Faarlundova filosofie friluftslivu.....	24
5 SYSTÉM NORSKÉHO FRILUFTSLIVU	26
5.1 Friluftsliv a rodina	26
5.2 Friluftsliv ve školách	27
5.2.1 Mateřské školy.....	27
5.2.2 Základní školy.....	27
5.2.3 Střední školy.....	28
5.2.4 Vysoké školy.....	29
5.3 Organizace zabývající se friluftslivem	29

5.3.1	Norská horská škola (Norges Høgfjellskole).....	29
5.3.2	Norská turistická organizace (DNT- Den Norske Turistforening).....	29
5.3.3	FRIFO (Friluftslivets fellesorganisasjon).....	30
5.3.4	Ředitelství pro management přírody (Direktoratet for Naturforvaltning)	30
6	VÝCHOVA V PŘÍRODĚ V ČESKÉ REPUBLICĚ.....	31
7	HISTORIE VÝCHOVY V PŘÍRODĚ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	35
7.1	Od první poloviny 19. století po první světovou válku.....	35
7.2	Vývoj po vzniku ČSR.....	36
7.3	Vývoj po roce 1948.....	36
7.4	60. léta.....	37
7.5	70. léta.....	37
7.6	80. léta.....	37
7.7	Od Sametové revoluce do současnosti.....	38
8	SYSTÉM VÝCHOVY V PŘÍRODĚ.....	39
8.1	Organizace výchovy v přírodě.....	39
8.1.1	Klub českých turistů (KČT).....	39
8.1.2	Asociace turistických oddílů mládeže.....	40
8.1.3	Liga lesní moudrosti.....	40
8.1.4	Hnutí Brontosaurus.....	41
8.1.5	Junák – svaz skautů a skautek ČR	43
8.1.6	Prázdninová škola Lipnice.....	44
8.2	Výchova v přírodě ve školním systému.....	45
8.2.1	Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy.....	46
8.2.2	Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci.....	46
9	SROVNÁNÍ NORSKÉHO FRILUFTSLIVU A ČESKÉ VÝCHOVY V PŘÍRODĚ...47	
9.1	Romantismus a národní obrození.....	47
9.2	Organizovanost činnosti.....	47
9.3	Role ve školním systému.....	48
9.4	Důraz na prožitkovost a zkušenostní učení.....	48
9.5	Význam a role přírody.....	48

9.6 Ucelenost a komplexnost koncepce.....	49
SHRNUTÍ.....	50
SUMMARY.....	52
REFERENČNÍ SEZNAM.....	55

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá srovnáním výchovy v přírodě v České republice a friluftslivu v Norsku. Oba termíny nejdříve definujeme, objasníme jejich význam, dále pak popíšeme jejich historické a kulturní souvislosti. Zastavíme se u jejich myšlenkového pozadí a také u organizací, které se jimi zabývají. Závěrečné srovnání nám nabídne pohled z jiné perspektivy a vyjdou na povrch věci, které nejsou na první pohled tak zřejmé.

Nosným kamenem celé práce je norský friluftsliv. Tento fenomén zatím u nás nebyl příliš podrobně zpracován. Takže je každý zevrubnější pohled na tento fenomén přínosný. Informace o norském friluftslivu jsme získali z anglicky psaných publikací a článků o friluftslivu většinou od norských autorů. Velice důležitá byla také praktická zkušenost s norským friluftslivem, kterou autor získal při studijním pobytu na Telemark University College v Notodden. Budeme se podrobněji zabývat také spojením norského friluftslivu s hlubokou ekologií. Tento jev je totiž unikátní, odlišuje norský friluftsliv od friluftslivu v ostatních skandinávských zemích. Prožitek přírody formou friluftslivu je zde spojen s filosofickým hledáním hlubšího smyslu světa.

Tato práce může sloužit jako seznámení se s norským friluftslivem. Tato práce může být přínosnou pro všechny, kdo se zabývají výchovou v přírodě. Může být inspirací a popudem k uvědomování si širších souvislostí výchovy v přírodě a friluftslivu.

1 Cíle práce

Cílem práce bylo zformulovat odpovědi na následující otázky:

1. Jaká je podoba friluftslivu v Norsku?

Úkolem bylo objasnit termín friluftsliv, jeho historické souvislosti, jeho myšlenkové pozadí a systém friluftslivu v Norsku.

2. Jaká je podoba výchovy v přírodě v České republice?

Úkolem bylo objasnit termín výchova v přírodě, jeho historické souvislosti a organizace působící na poli výchovy v přírodě v České republice.

3. Jaké je srovnání friluftslivu v Norsku a výchovy v přírodě v České republice?

Úkolem bylo srovnat friluftsliv v Norsku a výchovu v přírodě v České republice.

2 Norský friluftsliv

Friluftsliv je norské slovo označující život v přírodě. Toto slovo můžeme rozložit na fri- volný, luft(s)- vzduch a liv- život. Předkladem by tedy mohlo být život na čerstvém vzduchu nebo svobodný život na čerstvém vzduchu (Neumann & Mytting, 2007).

V anglicky psané literatuře se setkáváme s různými překlady jako outdoor life (Repp, 1996), outdoor recreation (Reed & Rothenberg, 1993) nebo doslovně jako free air life nebo také open air life (Reed & Rothenberg, 1993). V naprosté většině případů však termín nebývá překládán kvůli zachování určitých tradic a hodnot, které se za tímto norským slovem skrývají a které by se prostým překladem mohly vytratit. V této práci nebudeme termín překládat a zůstaneme u slova friluftsliv.

Co vše se tedy skrývá za tímto krásně znějícím norským slovem? Friluftsliv je norský kulturní fenomén, je součástí norské národní identity. Používá se sice i v ostatních skandinávských zemích, ale původní tradice a hodnoty friluftslivu pocházejí z Norska. Friluftsliv můžeme chápat různým způsobem. Termín friluftsliv má odlišný obsah podle toho v jaké zemi se používá. Obsah termínu friluftsliv se vyvíjí, friluftsliv měl různé role v historii norské společnosti. Význam friluftslivu se liší podle oblastí, ke které přihlížíme. Friluftsliv se dotýká oblastí výchovy, zdraví, volného času, ekologie, filosofie atd.

2.1 Dvě pojetí friluftslivu

V zásadě můžeme vidět dvě základní pojetí friluftslivu. Gunnar Repp (1996) tyto dvě perspektivy vymezil jako: friluftsliv založený na původním životě v přírodě a friluftsliv jako moderní volnočasové aktivity v přírodě. Tento dualismus je však typický až pro několik posledních desetiletí. Na konci šedesátých let se začalo s hledáním tradičních hodnot friluftslivu, které se lišily od hodnot moderní společnosti, které se promítají do moderních aktivit a sportů v přírodě. Tradiční pojetí friluftslivu se v zásadě rozchází s používáním

přírody jako arény pro extrémní sporty nebo jako kulisy pro osobnostní rozvoj, příroda je zde domovem.

Ve stejném duchu vidí friluftsliv také Hans Gelter (2007). Ten rozděluje friluftsliv na opravdový friluftsliv (genuine friluftsliv) a povrchnější formu post-moderní friluftsliv. Nutnost tohoto rozdělení zdůvodňuje následovně:

Opravdový friluftsliv může být cestou k nalézání potěšení z naplnění základních lidských potřeb, kdy jsou tělo a mysl v harmonii s přírodním světem a tedy vytváří základ pro kulturní změnu, odklon od antropocentrické filosofie. Je proto důležité zřetelně rozlišit filosofii opravdového friluftslivu a antropocentrické, povrchní formy friluftslivu, kde soutěžení, konzum, egoismus a komercializace jsou její filosofií. (Gelter, 2000,87)

Gelter (2000,83) dále charakterizuje opravdový friluftsliv: „Friluftsliv je o lásce a respektu k přírodě, které se nedají získat čtením nebo vyučováním, tyto postoje se dají získat pouze zkušeností.“

Pro Geltera je základem opravdového friluftslivu filosofický až duchovní vztah k přírodě, který je založen na prožitku přírody. Tento hluboký vztah k přírodě vede k odklonu od antropocentrismu a konzumu moderní společnosti.

Obdobně rozděluje friluftsliv také Kubala (2002). Rozlišuje friluftsliv obecný a hluboký. Obecný friluftsliv zahrnuje všechny aktivity v přírodě kromě sportu. Hluboký friluftsliv je pak vymezen úžeji a je spojen s určitými tradicemi a hodnotami. Samotný pobyt v přírodě je cílem. Označení „hluboký“ friluftsliv je inspirováno hlubokou ekologií. Hnutí hluboké ekologie má kořeny v Norsku, jejím zakladatelem je norský filosof a horolezec Arne Naess. Hluboká ekologie a hluboký nebo opravdový friluftsliv je spojen se jmény jako Nils Faarlund nebo Sigmund Kvaloy. Hlubokým friluftslivem a jeho spojitostí s hlubokou ekologií se budeme zabývat v dalších kapitolách.

2.2 Používání pojmu friluftsliv

V práci budeme pojem friluftsliv často používat. Je proto nutné zdůraznit, že rozlišování friluftslivu na hluboký a obecný nebo opravdový a post-moderní, je typické až pro několik posledních desetiletí. Obě pojetí friluftslivu mají společnou historii. Obyčejní lidé praktikující aktivity friluftslivu nerozlišují mezi hlubokým nebo obecným friluftslivem. Toto rozlišování je vlastní odborníkům zabývajícím se friluftslivem, jeho tradicemi a původními hodnotami.

Hluboké a tradiční pojetí friluftslivu sice není masově rozšířené, ale je nezbytné pro udržení a šíření tradičních hodnot friluftslivu, které povedou k zlepšování vztahu dnešní společnosti k přírodě.

2.3 Právo obecného přístupu do volné přírody

V tradičním pojetí norského friluftslivu má nezastupitelné místo volná příroda, příroda nenarušená nebo minimálně narušená vlivy člověka. Volná příroda, kde stále probíhají přírodní rytmy v nezměněné podobě může nabídnout jiný pohled na svět. Volná příroda, to jsou nespoutané hory, hluboké lesy a členité pobřeží s fjordy.

Allemannsretten je právo obecného přístupu do volné přírody. V norskou je podloženo i v právním systému od roku 1957. Toto právo má ve Skandinávii velmi dlouhou tradici. Právo obecného přístupu do volné přírody je zásadním faktorem pro norský friluftsliv. Umožňuje lidem přístup do volné přírody po celý rok, bez ohledu na to, kdo je vlastníkem půdy. Toto právo má tedy větší váhu než právo vlastnické. Lidé ovšem musí respektovat zásady ochrany přírody a práva vlastníků.

Právo obecného přístupu do volné přírody umožňuje lidem svobodný pobyt v přírodě, lidé mohou tábořit v přírodě, mohou rozdělovat oheň, mohou sbírat lesní plody a houby, na moři mohou lovit ryby. Právo umožňuje friluftsliv v jeho nejčistší podobě, ale nese s sebou také určité povinnosti a zodpovědnost za své chování. Být svobodný, ale neničit přírodu.

3 Historie friluftslivu

Norsko je rozlehlá země na severu Evropy se spoustou strmých hor, hlubokých lesů a dlouhým členitým pobřežím s fjordy. Hustota populace je zde velice nízká a osídlení pouze okolo jednoho procenta. Krajině dominují obrovské plochy volné přírody téměř nenarušené člověkem. Po staletí zde žili lidé tradičním způsobem života v blízkém kontaktu s přírodou v malých izolovaných komunitách. Živili se drobným zemědělstvím, lovem a rybolovem. Jejich schopnost přežít v přírodě byla součástí jejich každodenního života a byla nutností. Znalosti a dovednosti pro život v přírodě byly předávány z generace na generaci. Tento tradiční způsob života v přírodě ovšem nenesl název friluftsliv. Tento pojem vznikl až v 19. století. Tradiční a po staletí udržovaný způsob života v přírodě se jmenuje naturliv. Až návrat člověka zpět do přírody po odcizení následkem průmyslové revoluce nese označení friluftsliv.

3.1 Osvícenství a průmyslová revoluce

Osvícenství bylo myšlenkovým proudem 17. a 18. století, které zásadně změnilo ráz evropské kultury. Během osvícenské doby došlo k masivnímu rozvoji moderní vědy a techniky. Rozum a logika byly základem racionalismu, myšlenkového směru, který dominoval tehdejší době. Vůdčím filosofem osvícenství byl René Descartes (1596-1650), jehož myšlení se stalo základem mechanistického vidění světa. „Kulturní důsledky tohoto byly obrovské. Čistě logické vidění světa mělo za následek, že příroda mohla být předvídána a tedy ovládána. Descartes prohlásil člověka ‘vládcem a vlastníkem přírody’.“

(Wilson, 1989, 3) „René Descartes otevřel cestu pro neomezené využívání přírody, prohlášením, že příroda není ničím víc než *res extensa* (mající měřitelné rozměry) a tedy nemá žádnou hodnotu v sobě samé. Pokračoval položením základů přírodních věd, které později umožnily průmyslovou revoluci.“ (Faarlund, Dahle & Jensen, 2005, 4)

Průmyslová revoluce tedy vznikla na základě rozvoje přírodních věd v době osvícenství. Průmyslová revoluce s sebou přinesla stěhování lidí do měst, kteří se stali

pracovní silou v rozvíjejícím se průmyslu. V rozrůstajících se městech vznikla nová společenská třída, dělnická třída, která zatím neměla v nově vznikajících městech své kořeny. Už v době průmyslové revoluce se projevovaly její negativní dopady na životní prostředí. Nejenom příroda utrpěla, ale také lidé vytrženi ze svých kořenů a začlenění do měnící se společnosti.

3.2 Evropský romantismus

Tradice norského friluftsliv vychází z romantického pojetí přírody. „Friluftsliv je legitimním potomkem evropského romantismu.“ (Faarlund, Dahle & Jensen, 2005, 1) Romantismus je umělecké a myšlenkové hnutí, které vzniklo jako reakce na osvícenství. Romantismus upřednostňuje cit a prožitek namísto chladné logiky a rozumu osvícenství. Jedním z hlavních znaků romantismu je návrat k přírodě, objevování jejích krás, které se staly inspirací umělcům. „Příroda a duše byly chápány jako dvě strany jedné mince, otevřené spojení mezi lidskou duší a vyjádřením přírody bylo vyžadováno. Citový prožitek, ne racionalita, byl vnímán jako hlavní cesta k správnému pochopení přírody.“ (Tordsson, 2007, 66)

Počátky romantického hnutí můžeme objevit ve Švýcarsku u Jeana-Jaquesa Rousseaua (1712-1778) v jeho románu *Émile*, kde zdůrazňuje důležitost přírody ve výchově. V Německu to bylo hnutí *Bouře a vzor* (*Sturm und Drang*), hlavním představitelem tohoto hnutí byl Johann Wolfgang Goethe. Goethe spolu s Rousseauem položili základ přírodní filosofii, kterou dále rozvinul Schelling.

3.3 Romantismus v Norsku, hledání národní identity

Romantismus přišel do Norska později až na začátku 19. století. Bylo to zásluhou Johanna Christiana Dahla, norského malíře, který se jako první dostal do kontaktu s evropským romantismem. Dahl se seznámil se švýcarskými malíři a od roku 1820 se usadil v Drážďanech. Dahl poznal, že to po čem evropští romantici prahnu, tedy po alpské přírodě s jejími obyvateli, kterým Rousseau přisoudil název „vznešení divoši“ (*noble savage*), mohou stejně dobře najít v jeho rodném Norsku. Začal tedy malovat obrazy norské přírody a jejich obyvatel, díky čemuž se mu podařilo dostat Norsko do povědomí Evropy. V té době bylo ještě Norsko stále pod nadvládou Dánska a byla to chudá zemědělská země. Nezkrotné norské hory a jejich stejně nezkrotní obyvatelé přitahovaly do Norska stále více romantiků, kteří chtěli vidět život z Dahlových obrazů na vlastní oči.

V roce 1814 se Norsko odtrhlo od Dánska, jako důsledek účasti Dánska

na Napoleonově straně v prohrané válce. Norsko chtělo dosáhnout samostatnosti, vytvořilo ústavu, ale poté spadlo do unie se Švédskem, kde ale mělo částečnou svrchovanost a větší svobodu než pod nadvládou Dánska.

V období hledání národní identity bylo zásadní, že Evropa už norský národ měla v povědomí. Byl to sice idealizovaný obraz nezkrotných severanů žijících na horských statečích, který byl konfrontován s životem vyšší třídy ve městech, která se snažila o vytvoření jednotného státu, ale stále ještě u ní převažovalo osvícenské myšlení. Vyšší třída ve městech chtěla dosáhnout národní identity rozvojem průmyslu a ekonomickou samostatností.

Turisté z Evropy přijížděli do Norska a chtěli vidět to opravdové Norsko, které znali z romantických básní a obrazů. S postupným rozvojem romantického hnutí v Norsku došlo k tomu, že norská vyšší třída z měst začala hledat svou identitu v tom „opravdovém“ Norsku.

Romantické hnutí hluboce zasáhlo duši norů a vedlo k obnovení národní identity- tohle je Norsko, ta volná příroda a my jako norové jsme jedineční, že ji máme....

Civilizovaní obyvatelé Norska si uvědomovali těžkou ztrátu z toho, že byli odloučeni od 'opravdového' Norska- Norska opěvovaného básníky z Evropy a z jejich vlastní země. Tato touha získat zpět svou příslušnost v 'opravdovém' Norsku se Norů stále hluboce dotýká. (Faarlund, 1994, 24)

Hlavní postavou norského romantického hnutí byl básník Henrik Wergeland (1808-1845), který se snažil ukázat krásu norské přírody a nespoutanost norských hor. Stal se příkladem pro příslušníky vyšší třídy ve městech, kteří začali přírodu častěji navštěvovat a objevovali její krásu.

Dalšími umělci, kteří se zasloužili o znovuobjevení norské přírody a lidových tradic vyšší třídou byli houslista Olle Bull a Bjørnstjerne Bjørnsson, autor norské národní hymny.

3.4 Henrik Ibsen a friluftsliv

V době hledání romantického návratu k přírodě a hledání národní identity přišel s novým výrazem, friluftsliv, Henrik Ibsen. Ačkoliv je Henrik Ibsen (1828-1906) nejznámější pro svá dramata, psal i básně a v duchu té doby to byly básně o přírodě. V roce 1859 napsal báseň Paa Vidderne (Na horských planinách), ve které bylo poprvé v tisku použito výrazu friluftsliv. V básni byl termín použit v kontextu „friluftsliv pro mé myšlenky“ (Wilson, 1989, 13)

Myšlenky hrají v básni důležitou roli, jeho vztah k přírodě je reflektivní. Tohle není žádný povrchní pěší výlet, ale prožitek duchovního osvobození. Z tohoto úhlu pohledu se stává friluftsliv velmi romantickým konceptem/výtvořem. V romantické literatuře je

vzduch (luft) je často synonymem pro duši. To se vyskytuje částečně v náboženské terminologii, kde vzduch je duše.... Je to jednoznačným vyjádřením romantismu, kde je příroda pro lidi osvobozujícím domovem. Však je to protagonistova cesta za osvobozujícím prožitkem, který je základním tématem a je nejstručněji vyjádřen jako friluftsliv. (13, 14) Pro vzdělanou vyšší třídu se cestování do hor stalo zprvu přijatelné a později populární. Povzbuzení romantickou náladou a vyburcování nařčením od cizinců, že nejsou opravdovými nory, odvážili se fyzicky prozkoumat a zažít, jaké to je být v kontaktu s přírodou a tedy doma, ve zkratce, jaké to je být norem. Tento fenomén, jak ilustruje Ibsenova báseň, byl friluftslivem.(14)

Friluftsliv se stal znakem národní hrdosti a národní identity.

3.5 První polovina dvacátého století

Hledání národní identity a boj norů za samostatnost pokračoval ve 20. století. Friluftsliv hrál v tomto dění významnou roli. Jedním z hlavních propagátorů a vůdčích osobností friluftslivu se stal Fridtjof Nansen (1861-1930). Nansen se proslavil svými polárními expedicemi, přešel Grónsko na lyžích, čímž lyžování zpopularizoval podobně jako před ním Sondre Norheim. Nansen proslavil Norsko ve světě a ztělesňoval archetyp ideálního nora. Nansen hrál důležitou diplomatickou roli při osamostatnění Norska v roce 1905, kdy se Norsko po téměř sto letech vymanilo z unie se Švédskem.

V čerstvě samostatném Norsku naplno propukla průmyslová revoluce. Přírodní zdroje byly vyměněny za ekonomický růst. Řeky s vodopády posloužily jako vhodná místa pro hydroelektrárny, lesy pro těžbu a export dřeva, hory jako zdroj nerostných surovin. Ačkoli příroda utrpěla mnohé šrámy, friluftsliv se rozvíjel a stal se masovým hnutím. Friluftsliv se stal náplní volného času dělnické třídy v rozrůstajících se městech. Dělnické hnutí se snažilo o zachování přírodních oblastí v okolí měst a také o snížení počtu pracovních hodin. „Ačkoliv obrovské síly průmyslu začaly svůj explozivní a revoluční rozvoj, volná příroda byla stále vysoce ceněna jako duševní domov člověka. Ale časy se změnily.“ (Wilson, 1989, 25)

3.6 Od druhé světové války dodnes

Během druhé světové války nabyl friluftsliv na důležitosti. Umění života v přírodě bylo zásadní pro účastníky odboje proti okupantům. Pro obyčejné lidi byla příroda něco jako terapie a útekem od válečné reality. „Mnoho lidí utlačovaných okupací našlo útěchu ve volné přírodě.“ (Wilson, 1989, 25)

Po válce došlo k většímu rozmachu průmyslu a využívání přírodních zdrojů než kdykoliv předtím. Válkou vyčerpaná země chtěla nastartovat ekonomický rozvoj. Za cenu zvyšování životní úrovně se platilo ničením volné přírody. Z Norska se stala moderní průmyslová země se všemi klady a zápory. Technologický rozvoj s sebou přinesl hodnoty moderní společnosti: výkon, konzum, komerci. Tento trend se projevil v rozvoji sportu a v posunu významu friluftslivu. Friluftsliv začal být vnímán jako moderní volnočasová aktivita a poněkud se vytratila romantická duševní stránka friluftslivu.

Na konci 60. a počátku 70. let začaly být zřejmé důsledky mamutího rozvoje průmyslu, ekologické problémy vyplouvaly na povrch. Začalo se přemýšlet nad tím, jak vychovat společnost k větší zodpovědnosti za životní prostředí a za přírodu. Friluftsliv se opět dostal na pořad dne.

V roce 1967 založil Nils Faarlund Norskou horskou školu (Norges Høgfjellskole), která se stala vzdělávací institucí podporující tradiční formy a hodnoty friluftslivu. Nils Faarlund byl také u založení studia friluftslivu na Norské univerzitě sportu a tělesné výchovy v Oslo (Norges Idrettshøgskole) a byl poradcem norského ministerstva životního prostředí ve věcech ohledně politiky friluftslivu.

V 70. letech vzniklo hnutí hluboké ekologie jehož zakladatelem byl norský filosof a horolezec Arne Naess. Hluboká ekologie chce změnu životního způsobu společnosti, tak aby směřoval k harmonii s přírodou. Kořeny hluboké ekologie jsou úzce spjaty s norským pojetím friluftslivu.

Od 70. let až dodnes hraje friluftsliv důležitou roli v životě norské společnosti. Friluftsliv se stal součástí školského systému, vzniklo mnoho organizací zabývajících se friluftslivem. Friluftsliv se stal prostředkem k řešení mnoha neduhů moderní společnosti.

Friluftsliv ve své tradiční podobě však v zásadě odmítá hodnoty moderní společnosti a staví se proti ní.

Zatímco tradice z pohledu modernity představují zastaralá řešení a bezcenné rituály minulých kultur, zkušenosti získané v horách, lesích a na moři, kde jsou přírodní rytmy stále volné, zajistí, že volná příroda se nikdy nestane zastaralou. Naopak- jedině věnováním pozornosti zkušenostem minulých generací můžeme případně rozvinout své schopnosti spřátelení se s přírodou. Útok modernity na volnou přírodu se musí změnit na přátelské myšlení a chování k přírodě. Friluftsliv je cesta domů: Neexistuje cesta k životu v přátelství s přírodou, život v přátelství s přírodou je cestou. (Faarlund, 2009, 5)

3.7 Přehled historie friluftslivu

- tradiční způsob života v blízkém kontaktu s přírodou
- osvícenství, mechanistické vidění světa, příroda jako zdroj, rozvoj vědy a techniky
- romantismus, návrat k přírodě, hledání národní identity, vyšší třída z měst spolu s evropskými turisty objevuje krásy norské přírody po vzoru romantických umělců
- Henrik Ibsen poprvé použil termín friluftsliv ve smyslu hledání duševní svobody v přírodě
- po osamostatnění probíhá velký rozvoj průmyslu, lidé se stěhují do měst, propagátory friluftslivu Nansen a Norheim
- pracující třída přijímá friluftsliv jako náplň volného času
- technologický a průmyslový rozvoj po druhé světové válce s sebou přináší ekologické problémy, friluftsliv ustupuje do pozadí před moderním sportem
- friluftsliv jako životní styl šetrný k přírodě, řešení problémů společnosti
- výzkum a vzdělávání v oblasti friluftslivu, spojitost friluftslivu s hlubokou ekologií
- boj za udržení tradičních hodnot friluftslivu ve světě zkomercializovaných aktivit v přírodě moderní společnosti

4 Filosofie norského friluftslivu

Friluftsliv sám o sobě není filosofií. Friluftsliv je životem v přírodě, životem plným, životem se vším všudy. Filosofie se ptá po otázkách smyslu života, přeneseně po smyslu friluftslivu. Na příkladu tří filosofů/myslitelů norského friluftslivu si ukážeme, jak propojit život s filosofií. Když se filosofie stane životem samotným. Není tak snadné být filosofem v životě, je to obtížnější než být filosofem pouze na papíře.

4.1 *Fridtjof Nansen*

Fridtjof Nansen byl norský polární objevitel, vědec, humanista, diplomat a nositel Nobelovy ceny míru. Mimo své četné aktivity byl také člověkem hluboce milujícím a respektujícím přírodu. Je uznáván jako model a inspirace současného friluftslivu.

Nansen se narodil v roce 1861 ve Store Frøen nedaleko Osla. V mládí měl mnoho příležitostí trávit svůj čas venku. Vyrůstal na okraji Nordmarky, rozlehlé oblasti plné kopců, lesů, potoků a jezer, kde bylo mnoho možností pro rybaření a plavání. Jeho starší bratři sehráli důležitou roli jako motivátoři a instruktoři pro jeho setkávání s přírodou plná zážitků. To bylo zásadní pro utvoření jeho charakteru a individuality. Jako mladík byl Nansen vynikající bruslař a lyžař. Díky těmto aktivitám získal fyzickou zdatnost a vytrvalost, které mu byly k dobru při jeho pozdějších expedicích.

Ačkoliv se Nansen velmi zajímal o matematiku a fyziku, rozhodl se studovat zoologii na univerzitě v Oslu, domníval se, že bude moct trávit více času v přírodě. V roce 1882 se vydal na svou první expedici, na palubě lodi „Viking“ plul daleko na sever do Severního ledového oceánu. Během expedice prováděl vědecká pozorování, psal a ilustroval deníky. Vědecká práce byla důležitou součástí také jeho dalších expedic. Po návratu z expedice pokračoval ve studiu zoologie, zkoumal centrální nervovou soustavu a na základě své práce získal doktorát.

V roce 1888 si splnil jeden ze svých snů, vypravil se na lyžích napříč Grónskem. V jeho týmu byli také dva Laponci, kteří byli důležití pro úspěch výpravy neboť uměli žít v blízkém kontaktu s přírodou podle tradic svého národa. Nansen byl vůbec prvním komu se podařilo Grónsko přejít. Jedním z tajemství úspěchu bylo jeho rozhodnutí začít expedici na neobydleném východním pobřeží a směřovat k civilizaci na západním pobřeží. V obdobích krize se tedy tým nemohl vrátit zpět, protože ho tam nic nečekalo. Tento přístup ukázal hodně statečnosti a zároveň sebevědomí. Po dosažení západního pobřeží Grónska zde Nansen strávil ještě několik měsíců studiem života inuitů. V roce 1891 napsal knihu „Život eskymáka“ na základě této zkušenosti.

Do Norska se vrátil jako národní hrdina. Čekala však na něho další výzva, Severní pól. Během grónské expedice objevil teplý mořský proud jdoucí od východu na západ. Jeho plánem pro Severní pól bylo začít na Sibiři a plout na sever, dokud loď nezamrzne a potom driftovat v ledové kře na západ směrem k pólu. Přípravy na expedici trvaly tři roky, nejobtížnější byla stavba lodě, která by vydržela takové podmínky. Loď byla postavena a dostala jméno Fram (Vpřed). Nansen se vydal na expedici s dvanácti muži na palubě a předpokládal, že výprava bude trvat tři roky. Fram plula na sever, zamrzla ve kře, ale driftovala pomaleji, než Nansen předpokládal. Po měsících driftování se rozhodl opustit loď a dosáhnout pólu na lyžích. Vzal si sebou jednoho muže, psy, kajaky, sáně a vyrazil k pólu. Podmínky však byly horší než Nansen čekal, rozhodl se tedy vrátit. I tak se dostal blíž k pólu než kdokoliv před ním. Při návratu se dostali do Země Františka Josefa, kde přečkali devět měsíců arktické zimy v chatce, kterou si sami postavili z kamení. Pak se vydali na jih. Šťastně potkali britskou vědeckou expedici a dostali se zpět do Norska. Potkali se znovu s Fram, která se zrovna vracela na jih poté, co dodriftovala až na Špicberky. V Norsku byli bouřlivě vítáni. Expedice nebyla pouze hrdinským činem, měla také velký vědecký přínos, vrátila se totiž s poznatky pro novou vědu, oceanografii, jež se stala Nansenovým novým polem výzkumu.

Norsko potřebovalo národní hrdiny a toužilo po vymanění se z unie se Švédskem. Pro Nansena nebyla cesta od objevitele ke státníkovi až tak dlouhá. Prokázal své vůdcovské kvality a byl zároveň váženým a respektovaným nejenom ve své vlasti, ale i v Evropě. Nansen se zasadil o nástup Haakona VII. na norský trůn. Poté byl požádán, aby se stal Norským velvyslancem v Londýně. Několik let pracoval jako státník a diplomat. Po první světové válce mu byl Ligou Národů svěřen úkol na repatriaci stovek tisíců vězňů ze Sovětského svazu. Po splnění této mise pokračoval v humanitární činnosti na poli uprchlictví a boje proti hladomoru. Získal Nobelovu cenu míru v roce 1922. Zemřel v roce 1931 ve svém milovaném domově nedaleko Osla.

Informace k této kapitole jsme čerpali z internetu (Ryne, <http://mnc.net/norway/Nansen.htm>)

4.1.1 Nansenovo přispění k filosofii friluftslivu

Velkou část svého života strávil Fridtjof Nansen v přírodě. V čase jeho polárních expedic se pro něj příroda stala domovem na dlouhý čas. Láska a respekt k přírodě byly stěžejní pro úspěch jeho výprav a také pro přežití v extrémních podmínkách. Zvídavost a otevřená mysl byly důležité pro jeho vědecké výzkumy.

Nansenovy myšlenky byly přispěním k filosofii friluftslivu a inspirací pro friluftsliv dnešní generace. „Nansenovým ideálem byl friluftsliv příznačný svou jednoduchostí, zodpovědností, zvídavostí, praktickou zkušeností a bezprostředním setkáním s přírodou. Rozvíjení lásky k tichu, samotě a velkoleposti přírody bylo jeho součástí.“ (Repp, 2007, 111)

Nansenovo dílo ukazuje smysl pro spolupráci s úchvatnými silami přírody a pro radost z pobytu v přírodě. Jeho víra, že příroda je naším skutečným domovem byla skutečná.

To, co by nás mohlo oživit a přivést zpět k lidštější existenci je prostý život v přírodě, v lese, na pláni, v horách, v úžasně samotné prázdnotě, kde do nás proudí nové a skvělejší myšlenky a zanechávají v nás stopu, která se nedá snadno smazat... člověk cítí něco základního, něco, co mu připadá jako jeho pravé já a vrací se se svěžejším a zdravějším pohledem na život, který máme ve městech. V divočině, v samotě lesa s výhledem na hory, daleko od křiku a zmatku – to je tam, kde se formují osobnosti.

(Faarlund, 1993, 162)

Nansen často kritizoval nezdravý život v přeplněných městech a také rozvoj soutěžního sportu, který podle něho nenaplňoval myšlenky friluftslivu. Toto je část z jeho proslovu “Friluftsliv”, který přednesl mladým lidem na univerzitě v Oslu v roce 1921:

Důležitým aspektem sportovních kratochvílí by jistě měl být friluftsliv: být schopný vystoupit z davu, pryč z věčného závodu a zmateného hluku, ve kterých často žijeme- dostat se do přírody, k volnosti. To je pro mě tím nejskvělejším aspektem friluftslivu. Ale toho se nedá dosáhnout chozením do přírody v davech a po vyšlapaných cestách, shromažďováním se na chatách, běháním podle rozvrhu z jednoho sanatoria do dalšího nebo plachtěním z jednoho koupaliště do druhého a protančením noci s rozkošnými dívkami. Jakkoliv lákavé to může být, tohle není friluftsliv- to je pouze pokračováním života, který mladí žili celou zimu a nepřinese jim žádný nový dojem. Život ve městech je konečně nepřírozený a rozhodně nebyl naším údělem od přírody.(Nansen, 1994)

Nansen byl skutečnou ikonou a inspirací norského friluftslivu. „Lidé se dále hemžili po horách, fjordech a na pobřeží inspirování Nansenem, který ztělesňoval vlastní principy friluftslivu. Tak velký byl Nansenův vliv, že se stal vůdčím světlem pro své nástupce na téměř půl století.“ (Wilson, 1989, 23)

Pokusíme se shrnout Nansenovo vidění friluftslivu. Friluftsliv byl pro něho jednoduchý život v přírodě, značící se hlubokou láskou a respektem k přírodě, radostný život plný zvědavosti, hledání neznámých věcí, život vnímavý k schopnosti přírody formovat osobnost člověka.

4.2 Arne Naess

Arne Naess byl norský filosof, společenský aktivista, horolezec a zakladatel hnutí hluboké ekologie. Narodil se v roce 1912 v Holmenkollenu, byl nejmladším ze čtyř dětí. Jeho dětství bylo poznamenáno smrtí otce. Hledal za něho náhradu a našel ji v hoře Halingskarvet v pohoří Hardangervidda. Tato hora se pro něj stala symbolickým ztělesněním velkého otce. Naessova rodina trávila obvykle prázdniny na chatě v blízkosti této hory. Arne neakceptoval svoji matku, vytvořil si proti ní vnitřní krunýř. Miloval svou chůvu a její odchod byl pro něho velmi bolestný. Jako dítě vyhledával spíše samotu v přírodě nebo u svých knížek, k lidem měl vždy daleko. Bavilo ho studium mnoha různých předmětů, rozhodl se stát se filosofem. Začal lézt po horách.

Vystudoval na univerzitě v Oslu, poté odešel do Vídně, kde se připojil k Vídeňskému kroužku, skupině filosofů, kteří zastávali logický empirismus. Věnoval se také studiu psychoanalýzy, psychoanalýzu navštěvoval šest dní v týdnu po čtrnáct měsíců. Strávil nějakou dobu v psychiatrické klinice, kde pozoroval a zkoumal pacienty. V roce 1938 byl pozván do Berkeley v Kalifornii, aby studoval behaviorismus. Po několika letech na Berkeley se vrátil do Norska a stal se profesorem filosofie na univerzitě v Oslu. Za německé okupace během druhé světové války hrál důležitou roli v nenásilném odboji.

Třicet let pracoval jako profesor filosofie v Oslu, byl inspirován pracemi Spinozy a Gandhiho, jejichž dílo pečlivě studoval. Postavil si chatu na hoře Halingskarvet, jeho symbolickým otci z dětství. Chatu pojmenoval Tvergastein a strávil zde spoustu let filosofickou prací, psaním knih, lezením po horách, lyžováním a užíváním si prostého života na horské chatě. Po třiceti letech práce pro univerzitu se rozhodl odejít a zaměřit svou pozornost k hnutí hluboké ekologie jehož je zakladatelem. Arne pokračoval v psaní knih po celý svůj život. Měl spoustu koníčků, amatérskou chemii, matematiku, lezení, Gandhijský box, studium Sanskrtu a další. Byl společenským a ekologickým aktivistou, ale na prvním místě byl filosofem, který si užíval svůj život v bezprostředním kontaktu s horskou přírodou.

Jeho láska k přírodě byla základním kamenem pro jeho práci pro hnutí hluboké ekologie. Věřil, že může změnit myšlení společnosti směřující k ekologické krizi. Prostý život, který žil na Tvergasteinu se stal inspirací k hledání hlubšího smyslu světa.

Informace k této kapitole jsme čerpali z Rothenberg (1993)

4.2.1 Arne Naess a spojení hluboké ekologie s friluftslivem

Arne Naess popisuje vztah spontánním prožitkem přírody formou friluftslivu a filosofií jako následující: „Friluftsliv je spíše konkrétním tématem, ale nemůže být odloučen od metafyziky. Takže ten skok zpět k filosofii není zase tak dlouhý. Chápání čehokoliv v přírodě začíná přímým prožitkem, ale ten brzo stimuluje reflexi.“(Næss, 1989, 181)

Filosofie friluftslivu byla ovlivněna Naessovými pracemi ohledně hluboké ekologie. Možná nejdůležitější knihou z jeho knih o hluboké ekologii byla *Økologi, samfunn og livstill* (Ekologie, komunita a životní styl) vydaná v roce 1976. Tato kniha byla přepsána a revidována v angličtině v roce 1989 a vydána pod názvem *Ecology, community and lifestyle*. V této práci Arne zahrnuje friluftsliv jako součást akcí vedoucích k změně paradigmatu ve společnosti. Popisuje možnosti friluftslivu ve výchově a rozvoji identifikace s přírodou.

Výchova v přírodě ve znamení identifikace. Touha a kapacita dětí (a dospělých) po identifikaci s životem a krajinou je podporována. Směr konvenčního cíle: dostat se někam, být dovedný, být lepší než ostatní, odvést svou práci, popisovat slovy, mít a užívat nové a zdobné vybavení- je odmítán. Schopnost prožívat hluboké, bohaté a pestré interakce s přírodou je rozvíjena.(Næss, 1989, 179)

Arne žil friluftsliv celý svůj život, jeho práce byly inspirovány spontánním prožitkem přírody. Našel ve friluftslivu hlubší smysl. Friluftsliv může člověku pomoci identifikovat sebe sama se světem, uvědomit si sebe sama jako součást přírody. Tady je praktický příklad identifikace s přírodou:

Jedině hory mi mohou poskytnout ten pohled s tímto úžasným horizontem, kde se cítíš silný a zároveň jseš velmi velmi malý, to je důležité filosoficky. Že čím menší jseš ve vztahu k prostředí, k hvězdám, k horám, tím víc intenzivně cítíš, že se nějak symbolicky stáváš jeho součástí. Staneš se větším. Dostaneš se na stejnou úroveň. Cítíš se tak dobře. Takže, čím mrňavější jseš, tím víc se v určitém smyslu stáváš součástí něčeho většího a tedy, získáváš něco z té velikosti.

(Næss,

Arne Naess je zakladatelem hnutí hluboké ekologie. Je to společenské hnutí, které zahrnuje víru, že příroda má hodnotu sama v sobě nezávislou na lidských účelech. Lidé participující v hluboké ekologii jednají na základě platformy hnutí hluboké ekologie. Tato platforma je univerzální pro lidi různých náboženství nebo přesvědčení. Platforma hluboké ekologie se skládá z osmi bodů:

1. Zdraví a rozkvět lidského a mimolidského života na Zemi má svou vlastní hodnotu. Tato hodnota je nezávislá na užitečnosti mimolidského světa ve vztahu k lidským účelům.
2. Bohatství a rozmanitost forem života přispívají k uskutečňování a uvědomování těchto hodnot; bohatství a rozmanitost forem života jsou rovněž hodnotami o sobě.
3. Lidé nemají právo ochuzovat bohatství a rozmanitost forem života, s jedinou výjimkou - když je to nezbytné k uspokojování jejich životních potřeb.
4. Rozkvět lidského života a rozkvět jednotlivých kultur je slučitelný se značným snížením velikosti lidské populace. Rozkvět mimolidského života vyžaduje takovéto snížení.
5. Současné lidské zásahy do přírody jsou nadměrné a situace se rychle zhoršuje.
6. Politika se proto musí změnit. Strategická opatření zasáhnou základní ekonomické technologické a ideologické struktury. Výsledný stav se bude hluboce odlišovat od současného.
7. Ideologické změny spočívají hlavně v tom, že bude jako cíl uznána spíše kvalita života než životní úroveň. Vznikne a rozvine se vědomí hlubokého rozdílu mezi tím, co je velké ve smyslu kvantitativním, a tím, co je velké ve smyslu kvalitativním.
8. Ti, kteří se přihlásí k předcházejícím bodům, mají povinnost přímo či nepřímo podporovat příslušné změny. (Naess, 1993, 76)

Arne Naess je inspirací pro lidi, kteří věří, že bychom měli zachránit naši zemi před ekologickou krizí, pro lidi kteří hledají hlubší smysl světa založený na hodnotách a spontánním prožitku.

4.3 Nils Faarlund

Nils Faarlund norský horolezec, hluboký ekolog a propagátor tradičního friluftslivu. Narodil se v roce 1937 v Totenu nedaleko Osla. Jeho rodiče ho často brávali na výlety do hor, v patnácti si přečetl Walden a začal chodit do skauta. Studoval biochemii a mikrobiologii na Technické univerzitě v Trondheimu, kde v roce 1958 založil spolu s přáteli horolezecký klub, se kterým okolo roku 1960 přišel do kontaktu Arne Naess, který je naučil něco o lezení a hodně o filosofii, zejména o Spinozovi.

V roce 1967 Nils založil *Norskou horskou školu* (Norges Høgfjellskole) a začal se naplno věnovat vůdcovství v horské přírodě a propagaci tradičního friluftslivu. V roce 1968 založil časopis *Mestra Fjelle* zabývající se friluftslivem a po 30 let pracoval jako jeho šéfredaktor. V roce 1970 se zasloužil také o zavedení studia friluftslivu na nově vzniklé Norské univerzitě sportu a tělesné výchovy v Oslu (Norges Idrettshøgskole). V roce 1971 se zúčastnil “antiexpedice” na Gauri Shankar v Himalájích spolu s Arne Naessem a Sigmundem Kvaløyem. Je dlouholetým poradcem norského ministerstva životního prostředí v politice friluftslivu. Je také zakládajícím členem nadace For-Ut podporující vychovatele a studenty rozvíjející friluftsliv. Ve své horolezecké činnosti se snaží vyhýbat moderním technologiím a materiálům, kritizuje módu okázalých velehorských expedicí dobývajících vrcholy.

Nils Faarlund je hlavním propagátorem tradičních forem friluftslivu nejen v Norsku, ale i na mezinárodním poli. Nils je hlavní osobností současného norského friluftslivu.

4.3.1 Faarlundova filosofie friluftslivu

Nils Faarlund už přes čtyřicet let bojuje za správné chápání norského friluftslivu nejen v jeho rodné zemi, ale také na mezinárodním poli. Podává základní definici friluftslivu: co to je, proč to tak je a jak se to předává dál.

Co? - Friluftsliv je norská tradice hledání radosti z identifikace s volnou přírodou

Proč?- Identifikace s volnou přírodou v souladu s norskou tradicí friluftslivu má svou vlastní hodnotu, stejně jako je to přístup vyzývající způsoby myšlení, hodnoty a životní způsob určené modernismem.

Jak?- Skrze provázení (conwaying), sdílení prožitků volné přírody v souladu se způsoby myšlení a hodnotami norské tradice friluftslivu v malých skupinách pro radost z identifikace, stejně jako pro hledání cesty k životnímu způsobu, kde příroda je domov kultury. (Faarlund,2007, p.56)

Připomíná romantické kořeny friluftslivu, zdůrazňuje přirozenost friluftslivu a jeho schopnost zapojení všech složek osobnosti.

Nade všechno, friluftsliv je vyjádřením romantismu. Spíše než předkládáním fixních pravidel, co všechno zahrnuje, můžeme říct, že ukazuje respekt pro všechny přírodní procesy a realizaci všeho života. Uskutečňuje se v relativně volné přírodě, bez použití technických prostředků dopravy (motorová vozidla). Friluftsliv představuje různorodý rozsah výzev pro celou osobnost a je příležitostí pro emoční, fyzické a intelektuální zapojení....Abychom pochopili sami sebe a mohli realizovat svůj potenciál bytí lidskou bytostí, musíme blíže komunikovat s tím, co je v určitém smyslu nejvíce nehumánní: divoká příroda. Friluftsliv, jež nás vyzývá k odpovědi tělem, myslí a duchem podle rytmů přírodního prostředí, je naší nejlepší příležitostí k takovému rozvoji. (Faarlund, 1994, 24-25)

Odlišuje friluftsliv od komerčních nebo sportovních aktivit. Připomíná přístupnost friluftslivu každému a jeho přímý prožitkový charakter. Přidává také pár rad na cestu domů.

Friluftsliv je cesta domů

Jelikož je norská tradice friluftslivu o identifikaci, drahé vybavení, dlouhé přístupy, arény a trénink uvnitř nejsou potřeba. Je to o dotýkání se přírodou a o tom být dotýkán přírodou a tak je cena za účast nízká. Co je potřeba nestojí žádné peníze ani nemá negativní dopad na volnou přírodu. Nenechávej po sobě stopy, nedělej hluk a vyber si svou vlastní cestu na základě své zkušenosti!

Ticho je způsob, jakým k nám promlouvá volná příroda, tím že mlčí

(Faarlund, Dahle & Jensen, 2005, 3)

Jako stoupenec hluboké ekologie připomíná, že friluftsliv nás vede ven z ekologické krize zpět k našemu domovu: “Stále existují cesty ven z krize, cesty otevřené smyslem pro radost z přírody. V norskou, je tradice friluftslivu cestou k znovu vytvoření pochopení pro přírodu, znovu objevení pravého domova lidstva.” (Faarlund, 1993, 158) Friluftsliv je prostý život v přírodě plný radosti. “Friluftsliv není vojenská bitva, není sportovní akcí, není ani akademickou disciplínou, ale je to pohyb k pokračující kulturní proměně. Je to proces vytvářející radost. Není silnější moci než je radost. Friluftsliv jako cesta Domů, cesta plná radosti. Sledujme ji!” (Faarlund, 1994, 26)

Pro Faarlunda je friluftsliv životní cestou. Cestou radosti, cestou domů, cestou k lepším zítřkům. “Neexistuje cesta k životu v přátelství s přírodou, život v přátelství s přírodou je cestou.” (Faarlund, 2009, 5)

5 System norského friluftslivu

Friluftsliv je norský kulturní fenomén, který se projevuje v různých oblastech života společnosti. Vliv friluftslivu můžeme najít ve volném čase, ve výchově a vzdělávání, v komunální politice i politice na úrovni státu, v cestovním ruchu, v managementu a ochraně přírody, v činnosti neziskových organizací a nadací, ve vědě a výzkumu. Friluftsliv je každodenní součástí života velké části společnosti. Nahlédneme do systému friluftslivu a budeme hledat propojení friluftslivu s jednotlivými oblastmi života společnosti.

5.1 Friluftsliv a rodina

Rodina je zásadním faktorem v životě člověka. Vztah rodiny a friluftslivu popisuje Borge Dahle v článku *Friluftsliv jako celoživotní komunální proces* následovně: „Friluftsliv potřebuje rodinu, aby zůstal žijícím kulturním fenoménem a rodina potřebuje friluftsliv, aby si zajistila ty správné formy bytí pohromadě.“ (Dahle, 2007, 26) Rodina je tedy velice důležitá pro udržování tradice friluftslivu, zároveň však friluftsliv pomáhá rodině žít šťastnější život. Rodiče ve friluftslivu dětem předají určitý životní postoj. „Friluftsliv nás povzbuzuje. Friluftsliv nám dává sny. Friluftsliv je dar rodičů dětem.“ (Dahle, 2007, 27) Lidé, kteří byli v dětství zapojeni do friluftslivu, se k němu po hledání a zkoušení nových věcí v pubertě vracejí jako rodiče. „Můžeme tvrdit, že děti socializované v Norském friluftslivu se k této tradici vracejí, když sami založí rodiny.“ (Dahle, 2007, 28) Friluftsliv se tady přirozeně udržuje jako kulturní dědictví předáváním z generace na generaci. „To, že má friluftsliv v Norsku stále tak velké pokračování, může být v prvé řadě vysvětleno tím, že je to hluboce zakořeněná společná kultura, kde jsou stále ty praktické nepsané vědomosti friluftslivu předávány z generace na generaci.“ (Dahle, 2007, 29)

Samozřejmě, že rodiny potřebují určité zázemí a podmínky ve společnosti, aby mohly friluftsliv předávat dál. Vhodné podmínky pro friluftsliv rodin by měly být zajištěny na komunální úrovni.

V zájmu zachování norské tradice friluftslivu bude nejefektivnějším způsobem zajistit, aby byly děti socializovány v rámci tradičního friluftslivu zatímco jsou ve věku, kdy tráví svůj volný čas spolu s rodiči. Tradiční friluftsliv je otevřený pro všechny a může být praktikován po celý život. Z pohledu zdraví, kvality života a ekonomické perspektivy, je ekonomicky smysluplné, aby veřejný sektor nejdříve a nejvíce investoval do iniciativ, které poskytují rodinám dobré příležitosti pro užívání si tradičního friluftslivu. (Dahle, 2003, 250)

Friluftsliv by měl vždy zůstat přístupný všem lidem, bez omezení. Lidem na vesnicích i ve městech. Starým i mladým, chudým i bohatým, zdravým i nemocným. „Friluftsliv by měl zůstat přístupný všem, jednotlivcova fyzická kondice a jeho osobní bohatství by neměly být rozhodujícími faktory pro zapojení se do friluftslivu.“ (Dahle, 2007, 35) Friluftsliv je celoživotní záležitost, pro lidi ve všech životních situacích. „Friluftsliv je druh aktivity, která se provozuje od narození do smrti.“ (Dahle, 2007, 29)

Dahle vymezuje znaky friluftslivu tak typické pro norské kulturní prostředí. Samozřejmě nechybí prvořadá role přírody a její snadná dostupnost. Zároveň zdůrazňuje roli rodiny a přátel.

- prožívání přírody je klíčové
- využívaná přírodní a kulturní krajina je snadno dostupná z trvalých sídel nebo chat
- předávání tradice je silně zakořeněno v přirozených sociálních skupinách jako jsou rodina a přátelé
- friluftsliv není závislý na organizacích- jedinci si mohou vybrat svůj vlastní čas a místo, kde ho budou provozovat (Dahle, 2007, 27)

Neméně důležitou je nezávislost friluftslivu na organizacích. Samozřejmě, že existují organizace zabývající se friluftslivem a podporující friluftsliv, ale neleží na nich hlavní odpovědnost za friluftsliv v Norsku.

5.2 Friluftsliv ve školách

Friluftsliv je v Norsku významně podporován v školním systému. Setkáme se s ním na všech úrovních, od mateřských škol až po univerzity.

5.2.1 Mateřské školy

V roce 2006 vstoupil v platnost *Rámcový program pro obsah a úkoly mateřských škol*, kde je popsána také role friluftslivu v kapitole *Příroda, prostředí a technologie*. Úkolem tohoto okruhu výuky je prožívat přírodu a pocítit úžas nad rozmanitostí přírody. Prožívat

radost z pobytu v přírodním světě a získat základní pochopení přírody, jejího zachování a vztahů v přírodě. Je potřebné, aby se život v přírodě stal součástí každodenního života dětí. Vyrůstající počet mateřských škol zařazuje do týdenního režimu dětí jeden celý den v přírodě bez ohledu na počasí (Naturbarnehager).

5.2.2 Základní školy

V Norsku děti nastupují do základní školy v šesti letech a čeká je deset tříd. Friluftsliv je součástí tělesné výchovy. V curiculu pro tělesnou výchovu na základních školách jsou popsány kompetence, které by žáci měli získat.

Od první do čtvrté třídy je náplní tělesné výchovy pohybová aktivita v různém prostředí a nastavení. Po ukončení čtvrtého ročníku by měli zvládat z oblasti friluftslivu následující: cítit se bezpečně ve vodě a být schopen plavat, lyžovat a bruslit, pokud podmínky dovolí, vytvářet a používat mapy pro orientaci v blízkém okolí, umět používat jednoduché pomůcky a nástroje ve venkovním prostředí, cestovat na vodě a vysvětlit s tím spojená nebezpečí, mluvit o pravidlech, která platí pro pobyt v přírodě a být schopný pohybovat se v krajině bez zanechávání stop.

Od čtvrté do sedmé třídy už je friluftsliv popsán jako samostatná část tělesné výchovy. Po skončení sedmé třídy by žáci měli zvládnout: používat orientační mapy a kompas ve známém prostředí, popsat místní tradice friluftslivu, plánovat a provádět aktivity v přírodě a pohybovat se bezpečně za každého počasí, plánovat a provádět výlety s přenocováním, provést jednoduchou první pomoc, provádět některé aktivity s kořeny v laponské kultuře.

Po ukončení desáté třídy by žáci měli mít tyto kompetence z oblasti friluftslivu: praktikovat různé formy friluftslivu v různých přírodních prostředích, plánovat a provádět výlety v různých ročních obdobích včetně přenocování venku, orientovat se v členitém terénu pomocí mapy a kompasu.

„Pro základní školy jsou určeny také tzv. Táborové školy nebo školy v přírodě (Leirskole), což představuje vícedenní pobyt ve vybraných chatových oblastech Norska. V letech 2003-2004 prošlo těmito školami více než 10 % všech žáků základních škol.“(Neumann & Mytting, 2007, 73)

5.2.3 Střední školy

Norský systém středních škol zahrnuje především tříletá gymnázia, kterými projde naprostá většina dětí. Friluftsliv je součástí tělesné výchovy i na těchto gymnáziích. Tady jsou kompetence, které by žáci měli získat z oblasti friluftslivu po absolvování třech let gymnázia:

provádět friluftsliv s přírodou jako zdrojem potravy, plánovat, provádět a vyhodnocovat čas strávený venku, vysvětlit, jaký může mít jídlo, vybavení a oblečení vliv na vnímání přírody, plánovat, provádět a hodnotit výlety v přírodě s pomocí mapy a kompasu.

Na gymnázia navazuje systém lidových vysokých škol (Folkehogskole), což je 77 škol po celém Norsku, které jsou nezávislé na oficiálním školském systému, neexistuje zde žádné formální přezkušování a většinou nabízejí kurzy v délce jednoho roku. V lidových vysokých školách si studenti mohou vybrat také různé kurzy se zaměřením na friluftsliv.

5.2.4 Vysoké školy

Friluftsliv je začleněn i v systému vysokých škol, které se mimo jiné starají o výzkum v oblasti friluftslivu. Počátkem 70. let byla zahájena na Vysoké tělovýchovné škole v Oslu (Norges Idrettshøgskole) výuka zaměřená na friluftsliv. O její zavedení se zasloužil také Nils Faarlund. Od roku 1982 se zde začíná studovat roční specializovaný studijní program Friluftsliv. Nyní lze friluftsliv studovat jako samostatný obor bakalářského i magisterského studia. Mimo Norges Idrettshøgskole už nabízí studium friluftslivu několik dalších univerzit a vysokých škol.

Informace ke kapitolám 5.2.1 až 5.2.3 jsme získali z internetu: Ministry of Education and Research (2006)

5.3 *Organizace zabývající se friluftslivem*

Friluftsliv se také promítá do činnosti nejrůznějších organizací a institucí, které buď přímo friluftsliv provozují nebo ho podporují na komunální nebo celostátní úrovni.

5.3.1 Norská horská škola (Norges Høgfjellskole)

Norges Høgfjellskole je instituce založená Nilsem Faarlundem v roce 1967 a sídlí v Hemsedalu. Stará se o rozvoj tradičních forem friluftslivu, propagaci a výzkum v oblasti tradičního friluftslivu. Organizuje seminář tradičního friluftslivu, který je na úrovni vysokoškolského studia, ale je vyučován formou provázení (conwaying), kde průvodce je spíše facilitátor než učitel v běžném chápání. Forma výuky je inspirována výukou nepálských dětí, jde o hraní si, objevování, radost z učení, radost z přírody.

Norges Høgfjellskole zprostředkovává friluftsliv v jeho tradiční a přirozené podobě se všemi hodnotami a tradicemi, které jsme zmiňovali v kapitole o Nilsu Faarlundovi.

5.3.2 Norská turistická organizace (DNT- Den Norske Turistforening)

DNT vznikla v roce 1868 a je nestarší a zároveň největší organizací zabývající se friluftslivem, má více než 220 tisíc členů. DNT provozuje horské chaty a značí turistické trasy, v Norsku je 20 tisíc km pěších tras a 7 tisíc km lyžařských tras. Život DNT spočívá v rozsáhlé dobrovolnické činnosti. Zajímavostí je, že členem DNT může být i příslušník cizí národnosti a využívat tedy ubytování v horských chatách po celém Norsku, případně využít možnosti organizovaných výletů. DNT se velkou měrou zaslouhuje o cestovní ruch v oblasti friluftslivu.

Informace jsme získali z internetu: The Norwegian Trekking Association (http://www.turistforeningen.no/english/index.php?fo_id=3609)

5.3.3 FRIFO (Friluftslivets fellesorganisasjon)

FRIFO je organizace zastřešující 13 svazů a mládežnických organizací zabývajících se aktivitami v přírodě, vznikla v roce 1989. Do FRIFO se sdružuje: turistický svaz, lidový sportovní svaz, lovecký a rybářský svaz, skautské a mládežnické organizace, horolezecký svaz, svaz orientačního běhu, svaz lyžařů, cyklistický svaz a červený kříž.

Toto sdružení organizuje konference a podporuje výzkum, spolupracuje s vládními orgány, které se nějakým způsobem dotýkají friluftslivu.

5.3.4 Ředitelství pro management přírody (Direktoratet for Naturforvaltning)

Je instituce, která má na starost rozvoj norské krajiny. Její sídlo je v Trondheimu. Stará se o zachování přírodní diverzity, sleduje dodržování obecného práva přístupu do volné přírody.

Informace ke kapitole 5.3 jsme získali z Neuman & Mytting (2007)

6 Výchova v přírodě v České republice

Při objasnění pojmu výchova v přírodě můžeme postupovat různými cestami. Můžeme sousloví rozdělit, definovat výchovu a následně přírodu jako prostředí, ve kterém výchova probíhá. Nebo můžeme pojem výchova v přírodě vzít jako celek a hledat jeho ustálené chápání s přihlédnutím k faktu, že pojem výchova v přírodě vznikl jako překlad anglického „outdoor education“ a přebral s ním spojené hodnoty a metody. Navíc můžeme vysledovat různá spojení a různé vztahy výchovy a přírody.

Různorodá propojení přírody a výchovy umožňují vnímat jejich vzájemnou vztaženost v širokých významových rozdílech (naznačených alespoň částečně jejich vzájemnou vazbou gramatickou):

- „výchova pro přírodu“ („ekologická výchova“, environmental education), jež se zaměřuje především na problematiku poznávání vztahů člověka a jeho životního prostředí a zároveň na ochranu přírody.
- „výchova o přírodě“, v níž převládá vzdělávací charakter a která je nejčastější podobou „přírodovědy“ ve školství
- „výchova přírodou“, kde přírodní prostředí je nejenom kulisou či místem výchovného působení, ale samo o sobě i pedagogickým činitelem.

Přesto se přidržíme obvyklého pojmenování „výchova v přírodě“, vnímající přírodu jako vhodné prostředí pro výchovný proces. (Jirásek, 2003, 11)

Nejdříve se podíváme blíže na pojem výchova. Co je to tedy výchova? „Výchova je naopak procesem záměrného (cílevědomého) působení (učitele, vychovatele, instruktora, trenéra..., ale i sebe sama, či nějaké organizace nebo instituce) na člověka (žáka, studenta, účastníka kurzu...) s cílem ovlivnit jej.“ (Jirásek, 2003, 6) Výchova je tedy záměrná a cílevědomá činnost. Zkusme se blíže podívat, co je cílem nebo záměrem výchovy.

Výchovou se rozumí pomoc člověku, aby se z něho stal opravdu člověk. Cílem výchovy je člověk dospělý, zralý, člověk úctyhodný, důvěryhodný, tvořivý,

odpovědný za sebe a za vlastní život. V tomto pojetí výchovy se klade důraz na celou osobnost člověka....Výchově jde o rozvoj všech latentních, skrytých lidských možností, o kultivaci celého člověka. (Křivohlavý, 1984, 64)

Cílem výchovy je tedy rozvoj osobnosti člověka, člověk sám je v centru pozornosti. Člověka jako cíl výchovy popisuje Břicháček (1997, 14): „Člověk rozvinutý tělesně, duševně i sociálně, tvořivý i odolný vůči zátěži, schopný myslet i jednat globálně dnes i pro budoucnost, schopný soužití s okolím sociálním i přírodním – možná i kosmickým. Člověk, který si je vědom svých nezadatelných práv, ale také svých povinností.“

V souvislosti s výchovou v přírodě charakterizuje Jirásek (1996, 37) přírodu následovně:

Příroda je tak vnímána jako starořecká FYSIS, tedy nejenom v novodobém vědeckém významu slova jako souhrn skutečností nevzniklých lidskou činností, či jako volná krajina, ale současně tento pojem obsahuje i přirozenost. FYSIS vyjadřuje to, co dělá určitou věc (předmět, jev) tím, čím ve skutečnosti opravdu je. Příroda se nejví jako pouhý objekt zájmu (popisovaný vědami, nebo jako nesvéprávný objekt hodný ochrany ze strany člověka coby představitele vnímajícího se v roli zachránce), ale jako přirozené prostředí obklopující a zároveň zahrnující člověka i celou lidskou komunitu. Je to KOSMOS, krásně uspořádané a zharmonizované veškerenstvo udivující tím, že vůbec je a jak je.

Dále se potom vrací k popisu výchovy a jejího vztahu k přírodě ve smyslu FYSIS.

Výchova (záměrné a cílené působení na člověka, a to nejenom v oblastech znalostí, dovedností a návyků, ale i na jeho hodnotovou orientaci) v takto pojímaném prostředí se nespojuje s ekologií (tedy s vědou zabývající se vzájemnými vztahy a vzájemným působením organismů a prostředí), nýbrž překračuje tuto úroveň popisu směrem k sice méně pregnantně vyjádřitelnému, nicméně ke hluboce vnímanému a intenzívně působícímu prožívání. Bezprostřednost a opravdovost prožitku, dávající zakusit FYSIS prostředí v jeho nezkresleném způsobu, se stává motivujícím faktorem, přirozenou pobídkou ke zdolání překážek, výzvou k životu v modu být. (Jirásek, 1996, 37)

Jirásek zde vyjádřil vliv výchovy na hodnotovou orientaci člověka, která se týká posunu k životu v modu být, podle Frommovy formulace dvou modů lidského života: být a mít. Kde mít je postojem konzumního života, přivlastňování a hodnocení věcí kritériem vlastní prospěšnosti. Modus být je naopak popsán ponecháváním autentických hodnot, pravdy, nezávislosti a svobody, schopností bohatě vnímat a prožívat svět. Výchova v přírodě je podle

Jiráskova akcent položený na život ve způsobu být.

Jirásek (1996, 37) dále popisuje úlohu přírody ve výchovném procesu: „Opravdovost, a tedy pravda, se stává neodmyslitelnou součástí výchovného procesu. Realita přírody staví před jedince mnoho možností – nelze však uhnout, vymluvit se, oklamat. Její FYSIS to nepřipouští.“ Nakonec shrnuje výchovu v přírodě a nalézá důvody, proč se výchovou v přírodě zabývat:

- protože vedle člověka zdůrazňuje i lidské prostředí s jeho FYSIS, přirozeností
- protože se nezastavuje u verbalizace, ale vede přes bohaté vnímání k intenzivnímu prožívání
- protože ve své rozmanitosti působí na harmonický rozvoj osobnosti v jeho široké komplexnosti
- protože je neodmyslitelná od opravdovosti a tím pravdivosti
- protože vychovává jedince k samostatnému názoru, k chuti obhájit své postoje a přijímat jejich zdůvodněnou změnu (Jirásek, 1996, 44)

Již jsme nadhodili, že fenomén výchovy v přírodě můžeme chápat i v užším smyslu, který vychází z toho, že je termín odvozen od anglického „outdoor education“. Tuto spojitost ilustruje Turčová (2007, 30):

Přestože termín „výchova v přírodě“ vznikl v minulosti překladem z angličtiny, dnes je považován za český výraz, který má své historické kořeny a nejčastěji je spojován s výchovou dětí a mládeže v mládežnických organizacích, jako je Junák, Pionýr a další. V České republice byla výchova v přírodě vždy spíše spojována s neformální výchovou mimo školu na rozdíl od Británie, kde je outdoor education chápána hlavně ve vztahu s formální výchovou ve školách.

Kořeny naší výchovy v přírodě v angloamerické outdoor education popisuje také Neuman (2000, 31)

V naší literatuře jsme se s pojmem „výchova v přírodě“ setkávali v překladech knih E.T. Setona a v některých úvahách A. B. Svojsíka, zakladatele skautské organizace v našich zemích. Nejvíce se však pojem „výchova v přírodě“ (Outdoor Education) používá v odborné literatuře USA a Velké Británie. Tento pojem se v současné době vyvíjí a změny jeho obsahu ovlivňují i samotnou praxi při využívání aktivit v přírodě.

Neuman (2000, 33) pak definuje výchovu v přírodě následovně: „Výchovu v přírodě tedy charakterizujeme jako proces zkušenostního učení (prostřednictvím praktické činnosti), který se především odehrává v přírodním prostředí. Při tomto učení se klade hlavní důraz na vztahy týkající se lidí a přírodních zdrojů.“ Uvádí dále rozdělení výchovy v přírodě na dva směry

a zmiňuje jejich zaměření (viz obrázek 1.):

Dobrodružná výchova (adventure education), zahrnující mimo jiné i aktivity v přírodě se zaměřením na intrapersonální a interpersonální vztahy. Cílů je zde dosahováno úspěšným překonáváním výzev v přírodě i v umělém prostředí. Dalším směrem je ekologická výchova (environmental education), která nabízí ekologické programy, zahrnující vztahy mezi lidmi a přírodními zdroji. (Neuman, 2000, 33)

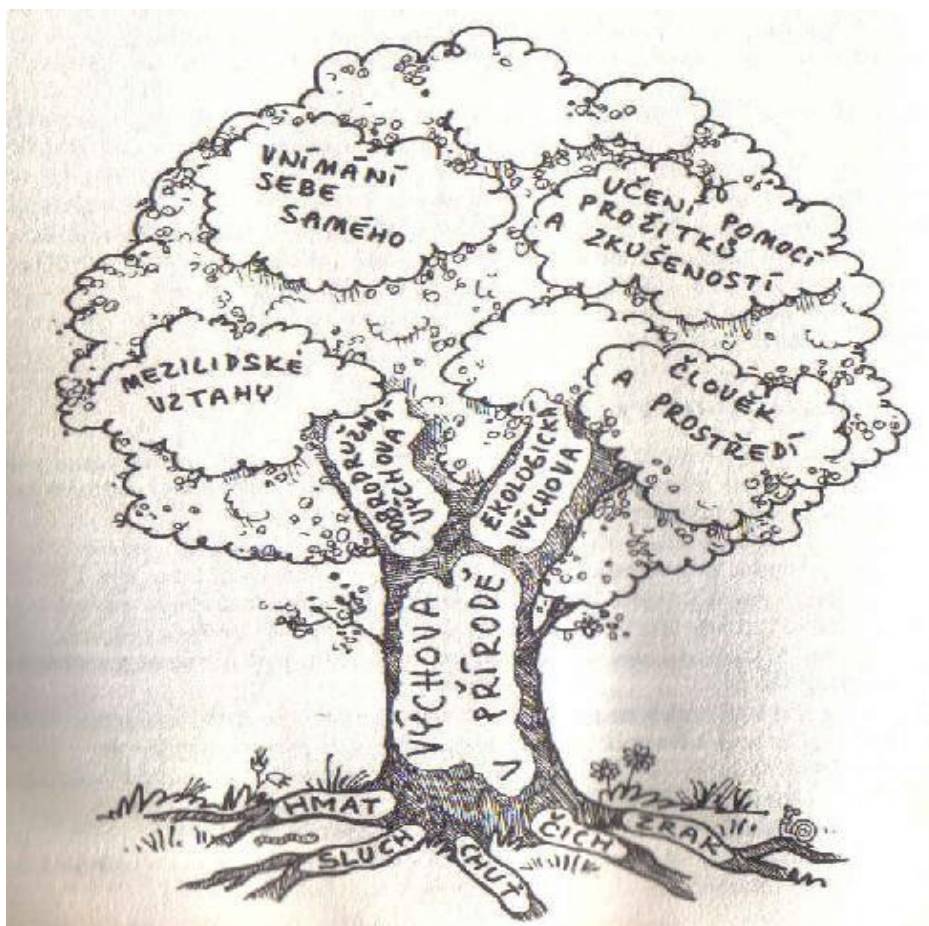
Neuman pak dále charakterizuje výchovu v přírodě s důrazem na možné využití výchovy v přírodě pro rozvoj osobnosti a celostní charakter výchovy v přírodě:

Výchovu v přírodě můžeme považovat i za metodu výchovy, která využívá přírodního prostředí ve všech oblastech vzdělávání. Od klasického vyučování pomocí učebnic se liší tím, že se opírá o bezprostřední zkušenost žáků, což zvyšuje efektivitu jejího působení.

...Většině mladých lidí je chápání světa nabízeno zprostředkovaně spíše přes abstraktní pojmy, a ne přes přímé prožitky. Zkušenosti, které získá člověk v přímém kontaktu s přírodou, jsou často považovány při rozvoji osobnosti za nejdůležitější.

...Mladému člověku zprostředkovává cesty při hledání jeho postavení ve světě. Podmínky moderní společnosti vyvolávají stále neléhavější potřebu rozvoje výchovy v přírodě. Proto je pro další růst a rozvoj výchovy v přírodě nutná příprava učitelů a vedoucích ve zvládnání různých dovedností a techniky potřebné pro vytváření a vedení programů. (Neuman, 2000, 33)

Obrázek 1. Dvě větve výchovy v přírodě (převzato z Neuman, 2000, 32)

7 Historie výchovy v přírodě v českých zemích

Významnou osobností výchovy a vzdělávání v českém i v evropském kontextu byl Jan Amos Komenský (1592-1670), který položil základy výchovy prožitkem a zkušeností a zdůrazňoval také důležitost pobytu v přírodě a cestování ve výchově mládeže. Komenský byl přesvědčen o tom, že učení má být spojeno s přírodou a má zasahovat celou osobnost, mysl, tělo i duši skrze využívání všech smyslů. Komenský podporoval používání her pro výchovné a vzdělávací účely.

7.1 Od první poloviny 19. století po první světovou válku

Na cestě ke kořenům naší výchovy v přírodě se zastavíme až v druhé polovině 19. století, které bylo silně ovlivněno duchem romantismu a jeho návratem k přírodě. V tomto období začaly vznikat nejdůležitější organizace výchovy v přírodě, které její podobu určují dodnes.

V roce 1862 Miroslav Tyrš (1832-1884) založil *Tělocvičnou jednotu Pražskou* –

Sokola Pražského (později přejmenovanou na *Českou obec sokolskou*) a téhož roku se konal legendární první sokolský výlet na Říp. Sokolské výlety na významná místa českých dějin spojovaly turistiku s pocitem vlastenectví, tak typickým pro období romantismu.

V roce 1888 vznikl *Klub českých turistů*, jeho prvním předsedou byl Vojta Náprstek. Klub českých turistů se snažil spojit pobyt v přírodě s poznáváním a rozvojem aktivního cestovního ruchu.

Koncem 19. století se ve českých zemích rychle rozvíjely sporty v přírodě, jejichž propagátorem byl Josef Rössler-Ořovský, který si zároveň uvědomoval širší souvislosti sportování v přírodě i jeho vliv na rozvoj osobnosti.

Počátkem nového století se u nás začaly rozvíjet organizace inspirované anglickým skatingem a americkým woodcraftem. O rozvoj skautingu u nás se zasloužil Antonín Benjamín Svojsík (1876-1938). Na svých cestách se seznámil jak se Setonovým woodcraftem, tak s Baden-Powellovým skautingem, zároveň navštívuje i další země, kde skauting zakořenil. Svojsík přeložil Powellovu knihu *Scouting for boys*, ale přizpůsobil skauting českým podmínkám po poradě s významnými osobnostmi českého národního hnutí. V roce 1912 vydal bibli českého skautingu *Základy junáctví*, kde se poprvé v české literatuře objevil pojem „výchova v přírodě“. Ta měla podle Svojsíkových představ posloužit ke změně celé školy z instituce vzdělávací na instituci výchovnou. Svojsík v roce 1914 zakládá samostatnou skautskou organizaci *Junák- český skaut*.

V českých zemích se také rozmáhá hnutí inspirované Setonovými *Woodcraft Indians*. Pro české prostředí toto hnutí přizpůsobil Miloš Seifert (1887-1941), který vymyslel název *Lesní moudrost*, přeložil spoustu Setonových knih a napsal stěžejní dílo pro hnutí Lesní moudrosti „*Přírodou a životem k čistému lidství*“. Později založil také Ligu lesní moudrosti.

7.2 Vývoj po vzniku ČSR

Na počátku 20. století vzniklo trampské hnutí, které je specificky českým jevem. Tramping byl ovlivněn woodcraftem a dobrodružnými romány s tematikou „divokého západu“. Tramping byl protestem proti měšťáckému způsobu života, uspokojoval přirozenou touhu mladých lidí po svobodě, volnosti a životě v přírodě. Vznikla specifická trampská kultura, kde se prolínalo sportování v přírodě, táboření a také fenomén trampské písně.

Dále se rozvíjel skauting, Svojsík se snažil předcházet roztříštěnosti hnutí a založil v roce 1919 *Svaz junáků – skautů a skautek republiky Československé*. Turistika se také rozmáhá, Jiří Guth-Jarkovský vydal publikaci *Turistika aneb turistický katechismus*.

Se skautingem bylo spojeno dílo a práce pedagoga a spisovatele Jaroslava Foglara

(1907-1999). V roce 1937 se v časopise *Mladý hlasatel* zrodila originální systém výchovy mládeže, *Foglarovy čtenářské kluby*, byl založen na prvcích skautingu, ale vycházel z mnohaleté praktické výchovně činnosti. Foglarovo dílo představuje českou variantu výchovy v přírodě, založenou na výchově charakteru a sebeovládání.

Během 2. světové války byly aktivity organizací působících na poli výchovy v přírodě utlumeny. Došlo k zákazu mnoha organizací, některé z nich však dál pokračovaly v činnosti nebo se připojily k odboji.

Po válce došlo k obnovení činnosti Junáka, Sokola a dalších organizací. Objevují se tendence ke sjednocování mládežnického a tělovýchovného hnutí. Roku 1946 vznikl Československý tělovýchovný svaz, sdružení organizací, které však dále vystupovaly samostatně. V tomto období došlo k masovému rozvoji Sokola, byly vydávány příručky o pobytu v přírodě, organizovaly se tábory. Přišel však rok 1948 a s ním vláda Komunistické strany, jež zasáhla celou společnost, výchovu v přírodě nevyjímaje.

7.3 Vývoj po roce 1948

Po roce 1948 se ruší většina tradičních organizací zabývajících se výchovou v přírodě a sjednocují se do nové jednotné organizace ČSTV, mládežnické organizace se sdružují do ČSM, Junák je přetvořen v pionýrskou organizaci, která odmítá skautskou ideologii i metodiku. Na školách se výchova a vzdělávání zpolitizovaly. „Dnes s odstupem doby vidíme, že se však nikdy nepodařilo utlumit vliv humanistických a demokratických tradic, a to především v duchovní dimenzi české výchovy v přírodě.“ (Neuman & Hanuš, 2007, 21) Oficiální organizace dětí a mládeže ztrácely důvěru u mládeže i části veřejnosti. Nastává nový zájem o tramping, navazuje se na tradici z první republiky. V roce 1954 byla na první vysoké tělovýchovné škole založena katedra turistiky a sportů v přírodě.

7.4 60. léta

Počátkem 60. let došlo v pionýrské organizaci k přehodnocování vztahu ke skautské metodice a začaly se dokonce přebírat některé skautské metody. Začal se pociťovat nedostatek dobrodružné četby pro mládež a rostl zájem o Foglarovy knihy. V časopise *Pionýr* začala v roce 1965 na pokračování vycházet knížka *Hoši od bobří řeky*, vydával se také seriál *Rychlé šípy*. Vznikly tábornické školy, v roce 1964 se uskutečnily první tábornické školy na legendární Slunečné pasece u Pelhřimova. Došlo k prudkému rozvoji tábornictví, výsledkem je vznik Tábornické unie v roce 1968. V roce 1968 také nastalo jisté uvolnění politické atmosféry, nakrátko se obnovila se činnost Junáka.

7.5 70. léta

V 70. letech přišlo období normalizace, opět se rušily obnovené organizace. Navazovalo se však na tradici tábornických škol. Pod hlavičkou SSM (Socialistický svaz mládeže) byly organizovány moderní formy pobytu v přírodě, experimentální akce. Mezi tyto akce patřily *Pokus pro dvacet* a *Gymnasion*. V roce 1974 vzniklo *Hnutí Brontosaurus*, které se přičinilo o rozvoj ekologické výchovy. V roce 1977 vznikla *Prázdninová škola Lipnice*, která navázala na tradici tábornických škol a období experimentálních akcí SSM. Vznikla tak unikátní organizace moderních forem výchovy v přírodě a výchovy prožitkem, ze které čerpá současná zážitková pedagogika.

7.6 80. léta

V 80. letech probíhaly konference věnované výchově v přírodě, organizované PŠL ve spolupráci s Fakultou tělesné výchovy a sportu UK. Došlo také k prvním kontaktům mezi PŠL a zahraničním Outward Bound. V 80. letech také vznikly další organizace pracující v oblasti výchovy v přírodě, jmenovitě Strom života, Duha a Děti Země. V listopadu 1989 přišla Sametová revoluce a s ní obnovení demokracie a svobody.

7.7 Od Sametové revoluce do současnosti

Po roce 1989 došlo obnovení Junáka, Sokola a dalších organizací, jednotné organizace se štěpí na velké množství nových organizací zabývajících se výchovou v přírodě. V roce 1991 se Česká republika stává prostřednictvím Prázdninové školy Lipnice členem mezinárodní organizace Outward Bound. V roce 1991 vznikl studijní obor rekreologie na FTK UP v Olomouci, který se zabývá také rekreací a výchovou v přírodě, na FTVS UK byly schváleny osnovy specializace *Sporty v přírodě – Outdoor Leadership*, v jejichž rámci se dále rozvíjí výchovné i rekreační aplikace aktivit v přírodě. V roce 1994 proběhl první mezinárodní seminář Outdoor Activities v Praze. V roce 1996 vznikla Nadace Pangea, usilující mimo jiné i o podporu a rozvoj výchovy v přírodě. Od roku 2004 proběhlo několik mezinárodních konferencí *International Mountain and Outdoor Sports* v Hrubé Skále.

Informace ke kapitolám 7.1 až 7.7 jsme získali z Neuman (2000), Hanuš & Jirásek (1996), Hanuš & Neuman (2007)

8 System výchovy v přírodě

V této kapitole se budeme zabývat organizacemi zabývajícími se výchovou v přírodě a dále také výchovou v přírodě ve školním systému.

8.1 Organizace výchovy v přírodě

8.1.1 Klub českých turistů (KČT)

Klub českých turistů je jedním z nejstarších českých spolků vůbec, vznikl v roce 1888. Ve 30. letech počet jeho členů přesáhl sto tisíc.

V průběhu prvních 50 let vytvořil v tehdejším Československu ty nejlepší podmínky k turistice a svojí činností nadlouho ovlivnil oblibu turistiky a posílil cestovní ruch v našem státě. Síť tras a ubytoven, rozhledny, desítky vydaných map a průvodců – to vše se stalo trvalým základem dokonalé infrastruktury pro turistiku u nás. (Havelka, 2009, 93)

Klub byl však za komunistického režimu zrušen. K jeho obnově došlo v roce 1990.

V současné době má přes 37 000 členů, z toho více než 10 000 tvoří mládež do 20 let.

Klub se zabývá rozvojem aktivní turistiky, buduje síť značených cest, vydává turistické mapy a průvodce, buduje síť turistických chat a ubytoven a vytváří výhodné podmínky pro turistickou činnost členů klubu.

Podívejme se blíže na pojem aktivní turistika. Je potřeba odlišit aktivní turistiku, protože výraz turista má v češtině dvojí význam.

Výraz aktivní turistika se KČT snaží důsledně zavádět pro ty formy turistiky, při nichž se turista pohybuje vlastní silou či vlastní silou pohyb významně ovlivňuje.

...Kdybychom tak neučinili a používali pouze výrazy turistika, turista, smíchali bychom zcela nesmyslně dohromady aktivní turisty s těmi, kdo létají či jezdí autobusy na turistické zájezdy, většinou spojenými spíše s pobytem, bez valného uplatnění aktivní turistiky jako takové....Toto rozlišení nelze zanedbávat i z toho důvodu, že u nás je mnohdy turistika vnímána ochránci přírody jako něco, co přírodu vážně ohrožuje – my bychom rádi dokázali, že formy aktivní turistiky jsou formami šetrné turistiky (která přírodě neublíží), jež vedou k prožití a poznávání přírody a vychovávají tedy aktivní turisty k její ochraně. Ochrana přírody totiž historicky vznikla právě v souvislosti se zakládáním turistických klubů a tvoří jednu ze základních složek jejich programu. (Havelka, 2009, 94)

U turistické činnosti můžeme rozlišit její jednotlivé složky (Neuman, 2000): složku kulturně poznávací, složku pohybovou a složku odborně technickou. Můžeme také rozlišovat jednotlivé druhy turistiky: pěší turistika, vysokohorská turistika, speleoturistika, vodní turistika, lyžařská turistika a cykloturistika.

Příroda hraje v aktivní turistice nezastupitelnou roli:

V přírodě mohu zažít úžasné věci, poznat její proměny v průběhu roku, dne, při změně počasí, zažít nečekané nové pohledy nejen na krajinu, ale i na obyvatelstvo v ní. Vráťm-li se pak do běžného života, tvoří moje takto získané zážitky a zkušenosti pevný, pravdivý základ mého poznání světa. (Havelka, 2009, 96)

8.1.2 Asociace turistických oddílů mládeže

Turistické oddíly mládeže se podobně jako KČT zabývají aktivní turistikou, ale zároveň jsou zaměřeny na výchovu mládeže.

Asociace TOM ČR vznikla v roce 1991 jako nová dětská organizace, občanské sdružení. *Turistické oddíly mládeže* (TOM) existovaly ve struktuře *Svazu turistiky* od roku 1966 a v době totality tvořily jedinou alternativu k všepokrývající *Pionýrské*

organizaci SSM. Mezi TOM se ukryla řada skautských i woodcrafterských oddílů, které po roce 1970 nemohly dále působit. V roce 1990 byl obnoven *Klub českých turistů*, TOM se staly jeho součástí ale zároveň vznikla potřeba vyčlenit tyto oddíly do samostatné dětské organizace. (Nováček, 2009, 97)

Asociace TOM v současnosti sdružuje 288 oddílů a má 9 000 členů. Praktická činnost oddílů se sestává ze schůzek dětí v klubovnách, víkendových akcí, letní tábory stanové i putovní. Hlavní rozdíl mezi TOM a jinými mládežnickými organizacemi leží v turistice:

Rozdíl tkví právě v turistice, nosné činnosti TOM. Její podstata, totiž putování, tvoří hlavní specifikum asociace. Putování ve své klasické podobě - ne od jedné turistické atrakce ke druhé, ale putování krajinou, dobývání vrcholů hor a překonávání všech obtíží, které k takovému putování patří. (Nováček, 2009, 98)

Asociace TOM přispívá k aktivnímu prožívání volného času dětí, poznáváním místní krajiny spolu s poznáváním sebe samých.

8.1.3 Liga lesní moudrosti

Liga lesní moudrosti je hlavním představitelem woodcraftu v ČR. Je založena na woodcrafterské tradici Ernesta Thompsona Setona, kterou českým podmínkám přizpůsobil Miloš Seifert, který v roce 1922 ligu založil. Za totality byla její činnost zakázána, LLM byla obnovena v roce 1990. V roce 2006 měla Liga lesní moudrosti celkem 901 členů, z toho 474 dětí do 18 let a 153 do 26 let, i tak zůstává jednou z nejpočetnějších woodcrafterských organizací ve světě.

Cílem woodcrafterského hnutí je vést člověka k usilování o vysokou mravní úroveň, k celoživotnímu harmonickému rozvoji osobnosti v těsném sepětí s přírodou. Základem stále zůstává dílo E.T. Setona, které se však současné náčelnictvo snaží dále tvořivě rozvíjet.

Téměř veškerá činnost Ligy lesní moudrosti leží v kmenech – malých lidských komunitách, podobných těm, ve kterých byl člověk zvyklý žít po tisíciletí. Každý kmen má svou specifickou činnost, jejímž základem jsou zejména pravidelné schůzky, vycházky do přírody a celodenní i vícedenní výpravy a táboření. „Táboření a činnosti ve volné přírodě představují nosný pilíř naší činnosti, protože mají magický účinek na lidskou duši. Společně s řadou 'drobných' prožitků se podílejí na vytváření světa přátelství, který pak formuje lidský charakter.“ (http://www.woodcraft.cz/index.php?right=cojellm_main&lan=cs)

Woodcraft vyžaduje přijetí všech pilířů woodcrafterské výchovy: Setonova výchovného systému, woodcrafterského zákona, kmenového zřízení, táboření a pobytu v přírodě.

Zkrácené znění woodcrafterského zákona:

Čtyři světla zažehnutá z ústředního ohně jsou krása, pravda, síla a láska.

1. Buď čistý, silný a vždy ochraňuj přírodu.
2. Mluv pravdu, buď pokorný a hraj čistě podle pravidel.
3. Buď odvážný, mlčenlivý a poslouchej.
4. Buď laskavý, ochotně pomáhej, žij radostně.

(http://www.woodcraft.cz/index.php?right=filozofie_4zakon&lan=cs)

Dnešní společnosti může woodcraft pomoci v oblasti změny životního stylu a ekologické výchovy.

8.1.4 Hnutí Brontosaurus

Hnutí Brontosaurus vzniklo v roce 1974 tedy v mezinárodním roce ochrany životního prostředí, je to nezávislé hnutí zaměřené na ochranu životního prostředí, ekologickou výchovu a tvorbu informačních sítí v oblasti životního prostředí.

Hnutí Brontosaurus sjednocuje třicet základních článků po celé České republice. Brontáci pořádají akce převážně pracovní, pokračují přes akce prožitkové a vzdělávací, výstavy, soutěže, celoroční programy a projekty až k pravidelné činnosti dětských oddílů.

Hnutí Brontosaurus vyniká unikátní metodou výchovy v přírodě, ekologické výchovy a výchovy prožitkem:

Kombinace zážitkových programů a her s ochranou životního prostředí tak dala vzniknout zcela unikátní škole zážitkové pedagogiky, přirozené a účinné, používané v Hnutí Brontosaurus dodnes.... Vhodná kombinace užitečné práce s hrami program na jedné straně zjednodušuje, na druhé straně obohacuje o rozměr užitečnosti, a mnohdy i jakési romantiky už mírně zapomenuté manuální práce. (Hradil & Toman, 2007, 77)

Stěžejní aktivity Hnutí Brontosaurus by se daly popsat jako:

Dobrovolnické akce zaměřené na obnovu, záchranu či udržování našeho společného přírodního a kulturního dědictví. Cílem brontosauřích akcí je především výchovné působení na mladého člověka a rozvoj jeho osobnosti ve vztahu k životnímu prostředí a přírodě jako takové. Tyto pedagogické cíle jsou realizovány právě prostřednictvím práce, ale i mnoha souvisejících forem a metod výchovného působení. (Hradil & Toman, 2007, 78)

Na brontosauřích akcích panuje specifická atmosféra, tyto akce jsou často podnětem k osobnostnímu rozvoji účastníků a občanské angažovanosti. Hnutí Brontosaurus sleduje tyto programové cíle:

Vychovávat sebe i ostatní k trvale udržitelnému způsobu života a k přátelskému a aktivnímu přístupu ke společnosti i jejímu přírodnímu a kulturnímu dědictví. Uplatňovat výchovu zkušeností a prožitkem, zejména smysluplnou prací, vlastním příkladem, hrou a bezprostředním kontaktem s přírodou. Pořádat nápadité pracovní a zážitkové akce. Snažit se dávat si navzájem radost. Pomáhat zejména mladým lidem vytvářet kolektivy umožňující pocit sounáležitosti, uznání a seberealizace. Vlastní prací, činem a příkladem pomáhat při ochraně životního prostředí a krajiny a při ochraně a záchraně přírodních, kulturních a historických památek. Zajímat se o problémy společnosti, přírody a krajiny. S ohledem na potřeby a názory jiných lidí hledat společná řešení. Podporovat snahy o odklon od konzumního způsobu života. V tomto duchu působit na jednotlivce, jiné organizace i na celou společnost.

(http://www.brontosaurus.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=10&Itemid=18)

Poslání organizace je formulované takto:

Pořádáme akce pro lidi, kteří chtějí využít svůj volný čas smysluplně, v kolektivu podobně založených lidí. A nejen to. Kromě dechberoucího programu, který je vždy důležitý, na akcích dobrovolně pracujeme pro přírodu, krajinu, památky, či všelico jiného, tak, aby nám po akci zbyly nejen zážitky a fotky, ale i zdravé stromy, louky, čisté studánky, a pocit, že je na světě zas aspoň o malý kousek lépe. (Hradil & Toman, 2007, 80)

8.1.5 Junák – svaz skautů a skautek ČR

Junák je českou podobou Baden-Powellova skautingu, který pro české poměry přizpůsobil A.B. Svojsík. Junák byl za totality zakázán, jeho činnost byla obnovena v roce 1990. Junák má v současnosti 45 000 členů a je největší výchovnou organizací v ČR.

Ve stanovách Junáka je formulováno jeho poslání:

Posláním Junáka je podporovat rozvoj osobnosti mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství v souladu s principy a metodami, stanovenými zakladatelem skautského hnutí, lordem R. Baden-Powellem a zakladatelem českého skautingu, prof. A. B. Svojsíkem.

Základní principy skautingu jsou skautský slib a skautský zákon. Skautský zákon je formulován následovně:

1. Skaut je pravdomluvný
2. Skaut je věrný a oddaný
3. Skaut je prospěšný a pomáhá jiným
4. Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého skauta
5. Skaut je zdvořilý
6. Skaut je ochráncem přírody a cenných výtvorů lidských
7. Skaut je poslušný rodičů, představených a vůdců
8. Skaut je veselý myslí
9. Skaut je hospodárný
10. Skaut je čistý v myšlení, slovech i skutcích

Junák je založen na specifické skautské metodě výchovy:

Skautská výchovná metoda vede mladého člověka na cestě osobního růstu, je soustavou výchovy a sebevýchovy vedoucí k upevnování charakteru, vytváření hodnotového systému, rozvoji dovedností a znalostí. Skautskou výchovnou metodu tvoří systém vzájemně provázaných prvků, jimiž jsou:

- skautský slib a zákon jako vyjádření životního stylu a hodnotového systému
- učení se prostřednictvím praktických činností a her
- týmová práce v malých skupinách (obvykle družinách) rozvíjející spolupráci, vůdčí schopnosti a odpovědnost za druhé
- zájem a spoluúčast každého mladého člověka na jeho osobním rozvoji
- symbolický rámec nabízející pro určitou věkovou skupinu výchovnou motivaci a inspiraci
- pobyt a činnost v přírodě, její poznávání a ochrana
- podpora mladých lidí dospělými a vzájemná spolupráce
- služba společnosti
- postupné stimulační programy
- využívání skautské symboliky a výchovného prostředí

Skautské aktivity často využívají přírodního prostředí a spadají tedy do oblasti výchovy v přírodě. Následuje podrobnější ilustrace vztahu skautingu a přírody:

Vzhledem k rozsáhlým možnostem, které přírodní svět nabízí pro rozvoj fyzického, intelektuálního, emocionálního, sociálního a duchovního potenciálu mladých lidí, poskytuje přírodní prostředí ideální prostor pro aplikování skautské metody. Třebaže to v současném urbanizovaném světě není vždy možné, měla by se skutečně většina skautských aktivit odehrávat v přírodním prostředí. Ovšem využívání přírody jako

prvku skautské metody by mělo představovat více než pouhé uskutečňování skautských aktivit pod širým nebem. Tento postup v sobě zahrnuje konstruktivní kontakt s přírodou, plné využívání všech jedinečných příležitostí, které přírodní svět poskytuje k učení, aby se tak dále mohli mladí lidé rozvíjet. (Zajíc, 2000, 68)

Junák jako výchovná organizace nabízí mladým lidem osobnostní rozvoj směrem k samostatnosti, odpovědnosti za sebe i za ostatní, mravnosti. Tedy hodnoty, které jsou stále platné i ve třetím tisíciletí.

Informace ke kapitole jsme získali z internetu: Stanovy Junáka- svazu skautů a skautek ČR. (2001)

8.1.6 Prázdninová škola Lipnice

Prázdninová škola Lipnice vznikla v roce 1977, navázala tak na tradici tábornických škol a experimentálních akcí SSM, pod jejíž hlavičkou existovala až do roku 1989. V roce 1991 se PŠL stává členem Outward Bound International. V roce 1993 ustavuje dceřinnou organizaci Outward Bound - Česká cesta, která má komerčními aktivitami financovat chod PŠL. Prázdninovka rozvíjí unikátní metodu zážitkové pedagogiky, publikuje knihy z oblasti zážitkové pedagogiky.

Prázdninová škola se charakterizuje následovně:

Jsme občanským sdružením usilujícím o všestranný rozvoj osobnosti člověka.

Tohoto cíle se snažíme dosáhnout prostřednictvím vícedenních kurzů, jejichž čas je naplněn HROU, pohybem, tvořivými dílnami, happeningy, diskusemi i rozjímáním.

Absolventy našich akcí připravujeme na život ve třetím tisíciletí – prostřednictvím hlubšího sebepoznávání, iniciací k seberozvoji.

(<http://www.psl.cz/index.php?submenu=1>)

Poslání prázdninovky bylo formulováno následovně:

Posláním Prázdninové školy Lipnice je náročnými výzvami motivovat a mobilizovat v člověku odvahu a tvořivost, které jsou nezbytné pro aktivní nabývání zkušeností.

Podporujeme takovou Zkušenost, která vede k pozitivní změně, nárůstu sebevědomí a odpovědnému přístupu k vlastnímu životu, druhým lidem a světu.

(<http://www.psl.cz/index.php?submenu=3>)

Popis činnosti Prázdninovky a její budoucí směr:

Prázdninová škola Lipnice směřuje k vytvoření respektovaného centra metodologie

zážitkového učení. Cíleně podporuje svou experimentální laboratoř (Kurzy), a motivuje ji k inovativním postupům. Kurzy, které mají ustálenou metodiku (základní experiment je u konce) převádí ve spolupráci s autory do formy projektů. O výsledky těchto experimentů a projektů se dělí s veřejností (publikuje) k obecně prospěšnému užití. (<http://www.psl.cz/index.php?submenu=3>)

PŠL není typickou organizací výchovy v přírodě, většina kurzů PŠL se odehrává převážně v přírodním prostředí a příroda zde hraje důležitou roli. Prázdninovka se také podílela na organizaci konferencí o výchově a pobytu v přírodě.

Mottem Prázdninovky je: „Svět je obrazem nás samých a všechny jeho problémy a konflikty se odrážejí v každém z nás. Klíč k jejich řešení proto musíme hledat v sobě.“

8.2 Výchova v přírodě ve školním systému

V roce 2004 vydalo ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a v roce 2007 rámcový vzdělávací program pro základní školy a gymnázia. Výchova v přírodě jako taková není nikde výslovně zmiňována. Zároveň však rámcový program dává dostatek prostoru k tomu, aby učitelé metody výchovy v přírodě využívali při výuce. Nejvhodnější oblastí pro zařazení výchovy v přírodě se zdá průřezové téma pro základní školy a gymnázia a to environmentální výchova nebo také jako součást tělesné výchovy, kde je však výchova v přírodě okrajově zmíněna v podobě turistiky a táboření.

8.2.1 Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy

Na FTVS UK se výchovou v přírodě zabývá katedra sportů a pobytu v přírodě a speciálně její oddělení turistiky, sportů a výchovy v přírodě. Na tomto oddělení funguje specializace Dobrodružná výchova a vůdcovství v aktivitách v přírodě (Outdoor adventure education and leadership). Toto oddělení se také podílí na organizaci mezinárodní konference IMOSC (International mountain and outdoor sports conference) v Hrubé Skále.

8.2.2 Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci

Na FTK UP se výchovou v přírodě částečně zabývá katedra rekreologie. Studijní obor rekreologie lze studovat jak v bakalářském, tak navazujícím magisterském studiu. Navazující

magisterské studium specializace *Management životního stylu*, využívá metody zážitkové pedagogiky a kurzů v přírodě.

9 Srovnání norského friluftslivu a české výchovy v přírodě

Norský friluftsliv a česká výchova v přírodě spolu mají hodně společného, ale zároveň se rozcházejí v důležitých detailech. Základním východiskem je, že friluftsliv není ekvivalentem výchovy v přírodě. Nesrovnáváme tedy stejnou věc v rozdílných zemích, ale přímo odlišné koncepce. Jistě, že kulturní a přírodní odlišnosti jsou důležitým faktorem.

Základním kamenem friluftslivu není výchova, i když se často pro výchovné účely používá. Nyní se společně podíváme na oblasti, kde se friluftsliv s výchovou v přírodě velmi podobají a na oblasti, kde se rozcházejí.

9.1 Romantismus a národní obrození

Nalézáme společné kořeny friluftslivu a výchovy v přírodě v romantickém hnutí 19. století. Romantismus hluboce ovlivnil celou evropskou kulturu té doby, jedním z jeho hlavních znaků byl návrat k přírodě.

Jedním ze znaků romantismu bylo také vlastenectví a boj za nezávislost. Můžeme sledovat paralely v historii obou malých a utlačovaných národů. Norové hájili svou svrchovanost proti dánům a švédům, vytvářeli svou identitu jako národ milující přírodu a žijící v blízkém kontaktu s přírodou. České organizace výchovy v přírodě byly aspoň ve svých počátcích silně vlastenecky založené. Vzpomeňme sokolské výlety na významná místa českých dějin a Svojsíkovo hledání skautského poslání mezi významnými osobnostmi českého národního hnutí. Pro Čechy byla výchova v přírodě velmi často oblastí národní a občanské angažovanosti, v období vlády Habsburské monarchie a první republiky, dále potom za německé okupace a za komunistického totalitního režimu.

9.2 Organizovanost činnosti

Pozorujeme, že výchova v přírodě, tak jak ji u nás většinou chápeme, spočívá v činnosti především mládežnických organizací, jako jsou Junák, Hnutí Brontosaurus atd. Zatímco hlavní pole působnosti friluftslivu leží v neformálních skupinách jako jsou rodiny a přátelé. Vidíme, že friluftsliv není závislý na žádné organizaci a měl by probíhat sám o sobě.

Na druhé straně už sám koncept výchovy jakožto cílené a záměrné činnosti vyžaduje určitý stupeň organizace. Navíc není náhodou, že členství a činnost v organizacích výchovy v přírodě se často předávají z generace na generaci. Například v Lesní moudrosti bývají celé rodiny součástí kmene. Takže nakonec se stejně vracíme k přirozenému pobytu v přírodě v malých skupinách, ať už to jsou rodiny, družiny nebo kmeny.

9.3 Role ve školním systému

Je s podivem vzhledem k předchozímu zamyšlení nad organizovaností friluftslivu a výchovy v přírodě, jak rozdílné jsou role obou konceptů ve školním vzdělávání. U nás téměř neexistuje výchova v přírodě jako součást základní nebo střední školy, sice se pořádají lyžařské případně turistické kurzy nebo se navazuje na tradici škol v přírodě, ale rozhodně nejde o žádnou mamutí podporu výchovy v přírodě ve školním systému.

Na rozdíl od Norska, kde je friluftsliv součástí výuky tělesné výchovy na všech stupních škol. To souhlasí také s výrazně praktičtější zaměřeným školním systémem.

9.4 Důraz na prožitkovost a zkušenostní učení

Hlavním společným jmenovatelem friluftslivu a výchovy v přírodě je jejich společný důraz na prožitkovost a zkušenostní učení. Ona totiž sama příroda k tomuto stylu učení vybízí. Neučím se to, co použiju někdy v budoucnu v opravdovém životě, ale žiju přímo ten

opravdový život a na základě přímých zkušeností dochází k rozvoji znalostí, dovedností, návyků a hodnot.

Prožitek přírody nás přímo ovlivňuje, dává nám zakusit svět v jeho opravdovosti, přirozenosti. Není lepší cesty, jak se něco naučit než to prožít. Když prožívám lásku k přírodě, budu se aktivně zapojovat do její ochrany. Daleko aktivněji a reálněji pocítím tuto potřebu, než kdybych si přečetl, že přírodu je třeba chránit.

9.5 Význam a role přírody

Na první pohled se zdá, že by měla být role přírody stejná. Friluftsliv i výchova v přírodě se přece odehrávají v přírodě. Zásadní je ovšem způsob, jakým k přírodě přistupujeme. Pokud je příroda pouze kulisou aktivitám nebo učebnou, používáme ji jako zdroj učení, jako prostředek k osobnostnímu rozvoji. Můžeme to ospravedlnit tím, že naším hlavním cílem je rozvoj osobnosti člověka, pak je ale v centru pozornosti člověk a jeho rozvoj, ale ne příroda. Tím, že přírodu cíleně a prvoplánově využíváme (zneužíváme) sice můžeme dosáhnout našeho rozvoje, ale zároveň se z přírody vyčleňujeme. Pokud je příroda pouze prostředkem, pokračujeme tak dále v konzumním způsobu života naší společnosti.

Ve friluftslivu by měla vždy být příroda na prvním místě. Spontánní přirozený prožitek přírody, sounáležitost s přírodou, kdy se cítíme jako doma. Příroda nás nechá být svou součástí a tím se nám otevírá jiná dimenze vnímání světa, zcela odlišná od konzumu společnosti. Staneme se součástí přírodní jednoty a tím se také rozvíjíme, ale je to až druhotný efekt. Přistupujeme k přírodě s pokorou, s pokorou pro radost.

9.6 Ucelenost a komplexnost koncepce

V celkovém pohledu se jeví koncepce friluftslivu daleko ucelenější a komplexnější než koncepce výchovy v přírodě. Friluftsliv se projevuje ve všech činnostech společnosti a přitom je to stále jen friluftsliv, jeden koncept. Friluftsliv zasahuje do oblasti volného času, výchovy, zdraví, ochrany přírody, komunální rekreace atd. Sice můžeme pozorovat nesrovnalosti v chápání pojmu friluftsliv, ale friluftsliv je stále jen jeden, prostý život ve volné přírodě.

Na rozdíl od toho výchova v přírodě zasahuje společnost jen z části, převážně se jedná o volný čas mládeže. Samočejmě, že to vyplývá z jiné funkce výchovy v přírodě v historii a z odlišných kulturních i přírodních podmínek. Friluftsliv však může být výchově v přírodě inspirujícím podnětem do budoucna.

SHRNUTÍ

Cílem bakalářské práce bylo srovnat friluftsliv v Norsku s výchovou v přírodě v České republice. Nejdříve jsme zpracovali oba fenomény zvlášť a na závěr jsme provedli srovnání.

Friluftsliv můžeme definovat jako prostý život v přírodě, kde samo bytí v přírodě je cílem. Friluftsliv je hluboce zakořeněn v Norské kultuře, je součástí národní identity, národního kulturního dědictví. V Norsku jsou pro friluftsliv vhodné podmínky, díky obrovským plochám volné přírody a také díky právu obecného přístupu do volné přírody. Rozlišujeme dvě pojetí friluftslivu: hluboké pojetí založené na tradičních hodnotách, spojené s hlubokou ekologií a moderní pojetí, které chápe friluftsliv jako moderní volnočasovou aktivitu.

Friluftsliv je potomkem romantismu a sehrál důležitou roli ve vytváření národní identity během norského národního obrození. Došlo k masovému rozšíření friluftslivu, který

se stal náplní volného času všech lidí. V 60. a 70. letech se friluftsliv začíná spojovat s environmentálními otázkami, hledají se tradiční hodnoty friluftslivu. Friluftsliv je spojen s hnutím hluboké ekologie, které má své kořeny v Norsku. Tradiční friluftsliv začíná být chápán jako odklon od životního způsobu konzumní společnosti.

Friluftsliv bývá spojován s filosofií, tázáním se po smyslu věcí. Na životě a filosofii Nansena, Naesse a Faarlunda jsme ilustrovali vztah friluftslivu a filosofie. Friluftsliv je o identifikaci s přírodou, o tom být v přírodě doma, být součástí přírody.

V systému friluftslivu se propojuje činnost rodiny, školy a místních či celostátních organizací. Největší úlohu ve friluftslivu má však rodina, kde bývá friluftsliv předáván z generace na generaci.

Výchova v přírodě v České republice bývá spojována s činností organizací jako Junák, Lesní moudrost a další. Cílem výchovy v přírodě je rozvoj osobnosti člověka.

Výchova v přírodě vychází z romantismu a je součástí národního hnutí. Na přelomu 19. a 20. století se masově rozšiřuje, vzniká spousta organizací jako Sokol, Junák, Liga lesní moudrosti. Většina organizací výchovy v přírodě je za války a později za totalitního režimu zrušena nebo spojena do jednotných organizací. Po roce 1989 jsou tradiční organizace obnoveny.

Hlavní těžiště výchovy v přírodě leží v mládežnických organizacích jako jsou Junák, Turistické kluby mládeže, Hnutí Brontosaurus, Liga lesní moudrosti a další. Výchova v přírodě není výrazně zakořeněna ve školním systému.

Ze srovnání české výchovy v přírodě s norským friluftslivem vyplynulo, že oba fenomény mají své kořeny v romantismu a národním hnutí. Oba fenomény jsou založeny na prožitkovosti a zkušenostním učení. Rozdíl je v komplexnosti koncepce, friluftsliv je daleko komplexnější a zahrnuje více oblastí, to se odráží také v jeho začlenění ve školním systému. Rozdíl můžeme nalézt také v chápání přírody. Pro tradiční friluftsliv je příroda sama cílem, zatímco pro výchovu v přírodě je příroda prostředkem k rozvoji osobnosti.

Friluftsliv může být inspirací nejen pro výchovu v přírodě, ale také pro všechny lidi, kteří chodí do přírody a je jim tam dobře.

SUMMARY

The goal of the bachelor thesis was to compare friluftsliv in Norway with outdoor education in Czech Republic. First we described both phenomenons and then we made the comparison.

Friluftsliv can be defined as a simple life in nature, where being in nature itself is the goal. Friluftsliv is deeply rooted in Norwegian culture, it is a part of national identity, national cultural heritage. In Norway there are good conditions for friluftsliv, thanks to large areas of free nature and thanks to right of public acces to free nature. We distinguish two perspectives of friluftsliv: deep perspective based on traditional values, connected with deep ecology and modern perspective, which understands friluftsliv as a modern leisure activity.

Friluftsliv is a child of romanticism and played important role in creating national identity during the norwegian national breakthrough. Friluftsliv became widely spread and became a leisure activity for all people. In 60's and 70's friluftsliv was connected

to environmental questions, traditional values are sought. Friluftsliv is connected with deep ecology movement, which has its roots in Norway. Traditional friluftsliv is understood as a movement from the lifestyle of consumption society.

Friluftsliv is connected with philosophy, asking for meaning of things. In life and philosophy of Nansen, Naess and Faarlund we illustrated the relation between friluftsliv and philosophy. Friluftsliv is about identification with nature, about being at home in nature, being a part of nature.

In the system of friluftsliv there is participation of family, school and communal or national organizations. Family plays the main role in friluftsliv, friluftsliv is being given from one generation to another.

Outdoor education in Czech Republic is often connected with organizations like Junák, Lesní moudrost and others. The goal of the outdoor education is development of the personality of human.

Outdoor education comes from romanticism and is a part of national movement. In the turn of 19th and 20th century it is spread widely. Organizations like Sokol, Junák, Liga lesní moudrosti. During the war and communist regime most of the outdoor education organizations are canceled or united. After 1989 traditional organizations are revived.

The main part of the outdoor education lies in youth organization like Junák, Turistické kluby mládeže, Hnutí Brontosaurus, Liga lesní moudrosti and others. Outdoor education is not deeply rooted in school system.

From the comparison of Czech outdoor education and Norwegian friluftsliv we see, that both phenomenons are rooted in romanticism and national movement. Both phenomenons are based on experiencing and experiential learning. There is a difference in complexity of conceptions, friluftsliv is much more complex and covers more areas, it is reflected in friluftsliv being a part of school system. We can find a difference in understanding of nature. In traditional friluftsliv the nature itself is a goal, for outdoor education nature is a means for the development of the human personality.

Friluftsliv can be inspiration not only for outdoor education, but for all the people who go to nature and feel good there.

ZÁVĚR

V naší práci jsme podali základní přehled o norském friluftslivu a výchově v přírodě. Oba fenomény jsme nakonec srovnali. Splnili jsme tedy stanovené cíle naší práce. Téma friluftslivu ani výchovy v přírodě samozřejmě není zcela vyčerpané, obě oblasti by si zasloužily podrobnější zkoumání.

V práci jsme větší pozornost věnovali norskému friluftslivu, téma totiž není v české literatuře zpracované na rozdíl od výchovy v přírodě. Friluftsliv může být velkým zdrojem inspirace pro českou výchovu v přírodě. Zejména na poli propojení friluftslivu v různých složkách společnosti jako jsou rodiny, školy, místní organizace a celostátní instituce. Hlubší význam friluftslivu jako odklon od životního způsobu konzumní společnosti může být inspirací nejen výchově v přírodě, ale i všem lidem, kteří chodí rádi do přírody a je jim tam

dobře.

REFERENČNÍ SEZNAM

Allemansretten. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
<http://www.dirnat.no/friluftsliv/allemannsretten/>

Břicháček, V. (1997). Výkonnost versus harmonie. In *Kalokagathia – nové dimenze a výzvy*. (11-14) Olomouc: Hanex.

Dahle, B. (1994). *Nature. The true home of culture*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.

Dahle, B. (2003). *Norwegian "Friluftsliv"- "Environmental Education" as a Lifelong Communal Process*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
http://www.fs.fed.us/rm/pubs/rmrs_p027/rmrs_p027_247_252.pdf

Dahle, B. (2007). Norwegian Friluftsliv: A Lifelong Communal Process. In Henderson, B. & Vikander, N. (2007). *Nature first : outdoor life the Friluftsliv way*. (23-36). Toronto: Dundurn.

Dahle, B., Faarlund, N. & Jensen, A. (2005) *Nature a true home of culture – Friluftsliv is a*

- way home.. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
<http://www.hint.no/~aaj/0406.pdf>
- Faarlund, N. (1993). A way home. In Reed, P. & Rothenberg, D. (1993). *Wisdom in the open air: the Norwegian roots of deep ecology*.(157-168). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Faarlund, N. (1994). Friluftsliv- A way home. In Dahle, B. (1994) *Nature. The true home of culture*.(21-26). Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Faarlund, N. (2007). Defining friluftsliv. In Henderson, B. & Vikander, N. (2007). *Nature first : outdoor life the Friluftsliv way*. (56-61). Toronto: Dundurn.
- Faarlund, N. (2009). *Challenging Modernity by Way of the Norwegian Friluftsliv Tradition*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
<http://councilforecophilosophy.com/wips/1592809352/>
- Hanuš, R. & Jirásek, I. (1996). *Výchova v přírodě*. Ostrava: Technická univerzita.
- Hanuš, R.& Neuman,J. (2007). Kristova léta školy prázdninového času. *Gymnasion*, 7, 17-55
- Havelka, J.(2009) Aktivní turistika v minulosti a současnosti. *Gymnasion*, 11, 93-96.
- Henderson, B. & Vikander, N. (2007) *Nature first : outdoor life the Friluftsliv way*. Toronto: Dundurn.
- Hora, P., et.al.(1984) *Prázdniny se šlehačkou*. Praha: Mladá fronta.
- Hradil, T.& Toman, D. (2007). Hnutí Brontosaurus- pro přírodu, pro lidi. *Gymnasion*, 8, 77-80.
- Jirásek, I. (2003) Vymezení pojmu zážitková pedagogika. *Gymnasion*, 1, 6-16.
- Kdo jsme*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
<http://www.psl.cz/index.php?menu=1>
- Křivohlavý, J.(1984). Minimum z psychologie a pedagogiky. In Hora a kol.(1984): *Prázdniny se šlehačkou*.(13-68) Praha: Mladá fronta.
- Kubala, P. (2002). *Friluftsliv ve Švédsku- historie a současnost*. Diplomová práce. UP FTK: Olomouc.
- Ministerstvo školství, sportu a tělovýchovy (2004). *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný Ústav Pedagogický.
- Ministerstvo školství, sportu a tělovýchovy (2007). *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha: Výzkumný Ústav Pedagogický.
- Ministerstvo školství, sportu a tělovýchovy (2007). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Výzkumný Ústav Pedagogický.
- Ministry of Education and Research (2006). *Framework Plan for the Content and Tasks of*

- Kindergartens*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
<http://www.regjeringen.no>
- Ministry of Education and Research (2006). *Physical education subject curriculum*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
http://www.udir.no/Artikler/_Lareplaner/_english/Common-core-subjects-in-primary-and-secondary-education/
- Naess, A. (1993). Intrinsic value: Will the defenders of nature please rise. In Reed, P. & Rothenberg, D. (1993). *Wisdom in the open air: the Norwegian roots of deep ecology*. (70-81). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Naess, A. (1997). *The Call of the Mountain*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
<http://www.naturearteducation.org/paintHolland/Artikelen/CalloftheMountain.htm>
- Naess, A. & Rothenberg, D. (1989). *Ecology, community and lifestyle : outline of an ecosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nansen, F. (1994). Friluftsliv. In Dahle, B. (1994) *Nature. The true home of culture*.(6-7). Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Neuman, J. a kol.(2000) *Turistika a sporty v přírodě*. Praha: Portál.
- Neuman, J., Brtník, J. & Mytting, I. (1996). *Outdoor activities. Proceedings of international seminar Prague 1994*. Luneburg: Erlebnispädagogik.
- Neuman, J. & Mytting, I. (2007) Friluftsliv - svobodný život na čerstvém vzduchu. *Gymnasion*, 8, 69-75.
- Nováček, M. (2009) Asociace turistických oddílů mládeže ČR. *Gymnasion*, 11, 97-100.
- O Lize lesní moudrosti*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
http://www.woodcraft.cz/index.php?right=cojellm_main&lan=cs
- Poslání PŠL. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web:
<http://www.psl.cz/index.php?submenu=3>
- Reed, P. & Rothenberg, D. (1993). *Wisdom in the open air: the Norwegian roots of deep ecology*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Repp, G. (1996). Norwegian relationships to Nature through Outdoor Life. In Neuman, J., Brtník, J. & Mytting, I. (1996). *Outdoor activities. Proceedings of international seminar Prague 1994*. Luneburg: Erlebnispädagogik.
- Repp, G. (2007). How modern friluftsliv started: Fridtjof Nansen, instigator and model. In Henderson, B. & Vikander, N. (2007). *Nature first : outdoor life the Friluftsliv way*. (104-113). Toronto: Dundurn.
- Rothenberg, D. (1993). *Is it painful to think? : conversations with Arne Naess*. Minneapolis:

University of Minnesota Press.

Ryne, L. *Fridtjof Nansen Man of many facets*. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web: <http://mnc.net/norway/Nansen.htm>

Stanovy. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web: http://www.brontosaurus.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=10&Itemid=18

Stanovy Junáka- svazu skautů a skautek ČR.(2001). Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web: <http://krizovatka.skaut.cz>

The Norwegian Trekking Association. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web: http://www.turistforeningen.no/english/index.php?fo_id=3609

Tordsson, B. (2007) What is Friluftsliv good for? Norwegian Friluftsliv in a historical perspective. In Henderson, B. & Vikander, N. (2007) *Nature first : outdoor life the Friluftsliv way*. (62-74). Toronto: Dundurn.

Turčová, I. (2007) Terminologická džungle- česká a anglická terminologie oblasti výchovy a aktivit v přírodě. *Gymnasion*, 8, 23-35.

Wilson, J. (1989). *The History and Traditions of Friluftsliv*. Dissertation (2nd ed.). Norges Høgfjellsskole. Hemsedal. Norsko.

Woodcrafterský zákon. Retrieved 20.7.2010 from the World Wide Web: http://www.woodcraft.cz/index.php?right=filozofie_4zakon&lan=cs

Zajíc, J.(2000) *Myšlenkové základy skautingu*. Praha: Junák.